

Obsah a přínos probačního programu pro pachatele s nařízenou i dobrovolnou účastí

Michaela Daňková

Bakalářská práce
2021

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně
Fakulta humanitních studií

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně

Fakulta humanitních studií

Ústav pedagogických věd

Akademický rok: 2020/2021

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

(projektu, uměleckého díla, uměleckého výkonu)

Jméno a příjmení: **Michaela Daňková**
Osobní číslo: **H18068**
Studijní program: **B7507 Specializace v pedagogice**
Studijní obor: **Sociální pedagogika**
Forma studia: **Prezenční**
Téma práce: **Obsah a přínos probačního programu pro pachatele s nařízenou i dobrovolnou účastí**

Zásady pro vypracování

Zpracování rešerše a studium odborné literatury.

Vymezení terminologie a teoretických východisek z oblasti probace a mediace, obsahu a přínosu probačního programu.

Příprava metodiky empirické části, zpracování projektu výzkumu a stanovení výzkumného problému.

Realizace kvalitativního výzkumu formou rozhovorů.

Zpracování a vyhodnocení získaných dat, včetně jejich interpretace.

Prezentace výsledků výzkumu, jejich shrnutí a doporučení pro praxi.

Forma zpracování bakalářské práce: **Tištěná/elektronická**

Seznam doporučené literatury:

- JŮZL, Miloslav, 2017. Penitenciariстика jako věda žaláři. Vydání I. Praha: Univerzita Jana Amose Komenského. ISBN 978-80-7452-131-7.
- ŠPANKOVÁ, Jana, 2013. Resocializácia odsúdených. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk. ISBN 978-80-7380-484-8.
- ŠPUNDOVÁ, Jitka, 2003. Problémy trestního postihu mladistvých: sborník příspěvků k aktuálním otázkám trestního práva. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci. Sborník. ISBN 80-244-0793-0.
- ŠTERN, P., L. OUŘEDNÍČKOVÁ a D. DOUBRAVOVÁ, 2010. Probace a mediace: možnosti řešení trestných činů. Praha: Portál. ISBN 978-80-7367-757-2.
- ŠVAŘÍČEK, Roman a Klára ŠEĎOVÁ, 2014. Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách. Vyd. 2. Praha: Portál. ISBN 9788026206446.

Vedoucí bakalářské práce: **Mgr. Lucie Blašíková, Ph.D.**
Ústav pedagogických věd

Datum zadání bakalářské práce: **27. ledna 2021**

Termín odevzdání bakalářské práce: **30. dubna 2021**

L.S.

Mgr. Libor Marek, Ph.D.
děkan

doc. Mgr. Jakub Hladík, Ph.D.
ředitel ústavu

Ve Zlíně dne 27. ledna 2021

PROHLÁŠENÍ AUTORA BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

Beru na vědomí, že

- odevzdáním bakalářské práce souhlasím se zveřejněním své práce podle zákona č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, bez ohledu na výsledek obhajoby ¹⁾;
- beru na vědomí, že bakalářská práce bude uložena v elektronické podobě v univerzitním informačním systému dostupná k nahlédnutí;
- na moji bakalářskou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, zejm. § 35 odst. 3 ²⁾;
- podle § 60 ³⁾ odst. 1 autorského zákona má UTB ve Zlíně právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla v rozsahu § 12 odst. 4 autorského zákona;
- podle § 60 ³⁾ odst. 2 a 3 mohu užít své dílo – bakalářskou práci - nebo poskytnout licenci k jejímu využití jen s předchozím písemným souhlasem Univerzity Tomáše Bati ve Zlíně, která je oprávněna v takovém případě ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které byly Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně na vytvoření díla vynaloženy (až do jejich skutečné výše);
- pokud bylo k vypracování bakalářské práce využito softwaru poskytnutého Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně nebo jinými subjekty pouze ke studijním a výzkumným účelům (tj. k nekomerčnímu využití), nelze výsledky bakalářské práce využít ke komerčním účelům.

Prohlašuji, že

- elektronická a tištěná verze bakalářské práce jsou totožné;
- na bakalářské práci jsem pracoval samostatně a použitou literaturu jsem citoval.
V případě publikace výsledků budu uveden jako spoluautor.

Ve Zlíně 9.3.

1) zákon č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, § 47b Zveřejňování závěrečných prací;

(1) Vysoká škola nevydělečně zveřejňuje disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce, u kterých proběhla obhajoba, včetně posudků oponentů a výsledku obhajoby prostřednictvím databáze kvalifikačních prací, kterou spravuje. Způsob zveřejnění stanoví vnitřní předpis vysoké školy.

(2) *Diplomová, disertační, bakalářská a rigorózní práce odevzdané uchazečem k obhajobě musí být též nejméně pět pracovních dnů před konáním obhajoby zveřejněny k nahlášení veřejnosti v místě určeném vnitřním předpisem vysoké školy nebo není-li tak určeno, v místě pracoviště vysoké školy, kde se má konat obhajoba práce. Každý si může ze zveřejněné práce pořizovat na své náklady výpisy, opisy nebo rozmnoženiny.*

(3) *Platí, že odevzdáním práce autor souhlasí se zveřejněním své práce podle tohoto zákona, bez ohledu na výsledek obhajoby.*

2) *zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 35 odst. 3:*

(3) *Do práva autorského také nezasahuje škola nebo školské či vzdělávací zařízení, užije-li nikoli za účelem přímého nebo nepřímého hospodářského nebo obchodního prospěchu k výuce nebo k vlastní potřebě dílo vytvořené žákem nebo studentem ke splnění školních nebo studijních povinností vyplývajících z jeho právního vztahu ke škole nebo školskému či vzdělávacímu zařízení (školní dílo).*

3) *zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 60 Školní dílo:*

(1) *Škola nebo školské či vzdělávací zařízení mají za obvyklých podmínek právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla (§ 35 odst.*

3). *Odpírá-li autor takového díla udělit svolení bez vážného důvodu, mohou se tyto osoby domáhat nahrazení chybějícího projevu jeho vůle u soudu. Ustanovení § 35 odst. 3 nustává nedotčeno.*

(2) *Není-li sjednáno jinak, může autor školního díla své dílo užit či poskytnout jinému licenci, není-li to v rozporu s oprávněnými zájmy školy nebo školského či vzdělávacího zařízení.*

(3) *Škola nebo školské či vzdělávací zařízení jsou oprávněny požadovat, aby jim autor školního díla z výdělku jím dosaženého v souvislosti s užitím díla či poskytnutím licence podle odstavce 2 přiměřeně přispěl na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložily, a to podle okolností až do jejich skutečné výše; přitom se přihledne k výši výdělku dosaženého školou nebo školským či vzdělávacím zařízením z užití školního díla podle odstavce 1.*

ABSTRAKT

Bakalářská práce se zabývá obsahem a přínosem probačních resocializačních programů pro pachatele, kteří se programu účastní na základě rozhodnutí soudu, dobrovolného vlastního rozhodnutí pachatele nebo na doporučení probačního úředníka. Bakalářská práce je rozdělena do dvou částí. První teoretická část je členěna na tři hlavní kapitoly. První kapitola se věnuje vymezení pojmů jako je resocializace, penitenciární a postpenitenciární péče, které s tématem práce velmi úzce souvisí. Obsahem druhé kapitoly je vymezení a popis činnosti Probační a mediační služby, která spadá do státního sektoru postpenitenciární péče. V poslední kapitole jsou popsány jednotlivé programy, které se zaměřují na resocializaci a reintegraci pachatele. Praktická část bakalářské práce obsahuje kvalitativní výzkum, který se zabývá náplní a přínosem probačního resocializačního programu v různých oblastech života pachatele podle pracovníků takových programů.

Klíčová slova: resocializace, Probační a mediační služba, pachatel, probační resocializační program

ABSTRACT

Bachelor thesis focuses on the concept of Probation and Mediation Service and its benefits for offenders whose participation in the program was either ordered by court, voluntary, or recommended by a mediation officer. The thesis is divided into theoretical and practical parts. Theoretical part consists of three chapters. The aim of the first theoretical chapter is to define terms and expressions that are closely related to the subject of the thesis, such as resocialization, penitential, and post-penitential care. The second chapter describes activities of state post-penitential Probation and Mediation Service, while third theoretical chapter characterizes particular resocialization and integration programs. The practical part of the thesis comprises qualitative research investigating Probation and Mediation Service content and its influence on various aspects of an offender's life according to mediation officers.

Keywords: resocialization, probation and mediation service, offender, probation officer

Na tomto místě bych ráda poděkovala Mgr. Lucii Blašíkové, Ph.D., za odborné připomínky, cenné rady, doporučení a ochotu při vedení mé práce. Současně děkuji všem respondentům za jejich ochotu při realizaci výzkumu, a také rodině a přátelům za podporu během bakalářského studia.

Prohlašuji, že odevzdaná verze bakalářské/diplomové práce a verze elektronická nahraná do IS/STAG jsou totožné.

OBSAH

ÚVOD.....	10
I TEORETICKÁ ČÁST	12
1 PENITENCIÁRNÍ A POSTPENITENCIÁRNÍ PÉČE	13
1.1 RESOCIALIZACE.....	13
1.2 NEGATIVNÍ FAKTORY OVLIVŇUJÍCÍ PROCES RESOCIALIZACE	15
1.3 PENITENCIÁRNÍ PÉČE	17
1.4 POSTPENITENCIÁRNÍ PÉČE	19
2 PROBAČNÍ A MEDIAČNÍ SLUŽBA.....	25
2.1 VYMEZENÍ PMS	26
2.2 ORGANIZAČNÍ STRUKTURA PMS.....	27
2.3 PROBAČNÍ ČINNOSTI.....	28
3 PROGRAMY ZAMĚŘENÉ NA RESOCIALIZACI.....	33
3.1 PROGRAMY ZACHÁZENÍ.....	33
3.2 PROBAČNÍ PROGRAMY	35
3.3 PROBAČNÍ RESOCIALIZAČNÍ PROGRAMY PRO DOSPĚLÉ PACHATELE.....	37
II PRAKTICKÁ ČÁST.....	39
4 VÝZKUM.....	40
4.1 VÝZKUMNÉ CÍLE	41
4.2 VÝZKUMNÉ OTÁZKY	41
4.3 VÝZKUMNÝ SOUBOR	42
4.4 POJETÍ VÝZKUMU	42
4.5 PLÁN ZPRACOVÁNÍ DAT.....	43
5 ANALÝZA DAT.....	44
5.1 VÝSLEDKY OTEVŘENÉHO KÓDOVÁNÍ A KATEGORIZACE	44
5.1.1 I cesta může být cíl.....	46
5.1.2 Co nám hází klacky pod nohy	47
5.1.3 Kam směřujeme	48
5.1.4 Ani o krok zpět.....	49
5.1.5 Takhle to cítím já	50
5.1.6 Chci ti jen pomoci	51
5.1.7 Práce drží rád – naději v nás	52
5.1.8 Bydlím, tedy jsem	53
5.1.9 Koruna ke koruně.....	53
5.1.10 Rodina základ státu	54
6 INTERPRETACE DAT	56
7 DOPORUČENÍ PRO PRAXI.....	61

ZÁVĚR	62
SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY.....	64
SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ.....	67
SEZNAM POUŽITÝCH SYMBOLŮ A ZKRATEK.....	68
SEZNAM PŘÍLOH.....	69

ÚVOD

Resocializace dospělých pachatelů je náročný a dlouhý proces, jak pro odborné pracovníky, kteří o nápravu a podporu pachatele usilují, tak i pro samotné pachatele. Je podstatné se na sekundární socializaci zaměřit již v začátcích penitenciárního působení ve vězení. Postpenitenciární péče se snaží na resocializační proces navázat a dokončit jeho poslední fázi, kterou je reintegrace pachatele do společnosti.

Právě v poslední fázi procesu resocializace je působení nejdůležitější, jelikož zde se pachatel zaobírá problémy, které vznikly během výkonu trestu odnětí svobody a při následném propouštění. Resocializací v postpenitenciární péči se zabývá Probační a mediační služba České republiky a nestátní neziskové organizace, které s PMS spolupracují. V naší práci se zaměříme právě na činnost nestátních neziskových organizací, které zřizují programy pro pachatele trestných činů.

Probační resocializační program pro dospělé pachatele je chápán jako soubor aktivit, metod a činností, které pomáhají jedinci se zařazením zpět do společnosti včetně řešení problémů, které jeho reintegraci do společnosti pachateli komplikují. Základní myšlenka vychází z restorativní justice, proto je probační resocializační program uplatňován jako alternativní trest pro dospělé pachatele. PRP jsou často realizovány v rámci uděleného dohledu probačním úředníkem, legislativní ukotvení PRP však nenalezneme.

V bakalářské práci jsme se zaměřily na probační resocializační programy nestátních neziskových organizací, jelikož nás zajímal přínos programu pro pachatele v procesu začlenění. Počet akreditovaných probačních resocializačních programů pro dospělé pachatele je v naší zemi nižší, oproti počtu akreditovaných programů pro mladistvé pachatele, které jsou zároveň ustanoveny legislativou. Z tohoto důvodu spatřujeme důležité zjistit, zda PRP pozitivním směrem ovlivní situaci pachatele, a jestli je potřebné programy realizovat ve větším množství, nebo je nutné hledat účelnější pojetí programu či nové metody, které by byly pro pachatele co možná největším přínosem.

Cílem teoretické části bakalářské práce je popsat a definovat pomocí odborné literatury pojem resocializace a faktory, které tento proces pachatelům komplikují. Dále se teoretická část věnuje vymezení penitenciární a postpenitenciární péče, v jejichž průběhu je odbornými pracovníky vyvíjeno úsilí o již zmíněnou resocializaci pachatele. V druhé kapitole se budeme věnovat vymezení činností PMS, které s realizací PRP výrazně souvisí. V poslední kapitole jsou definovány programy, které se zaměřují na proces resocializace včetně PRP.

Druhá část bakalářské práce, výzkumná, se věnuje kvalitativnímu výzkumu, který metodou polostrukturovaných rozhovorů s pracovníky programů zjišťuje obsah a přínos PRP a rozvoj pozitivních funkcí pachatele v oblasti bydlení, zaměstnání, finanční gramotnosti a sociální vztahů.

Zároveň považujeme za důležité zjistit, jak program ovlivní míru motivace u klientů. Zda chtějí žít v souladu se společností a přijímat její normy a jestli v rámci programu současně dochází k posílení motivace a uvědomění si páčání trestné činnosti, kterou škodil.

I. TEORETICKÁ ČÁST

1 PENITENCIÁRNÍ A POSTPENITENCIÁRNÍ PÉČE

V rámci první kapitoly se pokusíme vymežit a rozpracovat základní pojmy, které jsou podstatné ke správnému porozumění a ucelení práce. Zároveň bude cílem popsat a vymežit činnost subjektů penitenciární a postpenitenciární péče, jelikož další témata, kterým se v bakalářské práci budeme věnovat, s péčí následnou a péčí ve vězení velmi úzce souvisí.

Penitenciární péči definuje Černíková (2008) jako starostlivost, která je poskytovaná pachatelům ve výkonu trestu odnětí svobody. Jedná se o ucelený systém pomoci a podpory ze strany pracovníků Vězeňské služby ČR. Podle Matouška (2010) je nezbytnou součástí **penitenciární působení**. Hlavním cílem takového působení na pachatele je jeho **reedukace, náprava a resocializace** pachatele. Postpenitenciární péče je formou, která nastupuje ve chvíli, kdy jsou osoby propuštěny z VTOS. Její opatření a činnost souvisí a má velký podíl na celkové resocializaci pachatele, jelikož proces transformace identity byl zahájen již ve zmíněné penitenciární péči (Hendrych, 2010).

1.1 Resocializace

Resocializací v širším pojetí se míní pozdější přizpůsobování dospělého či dospívajícího člověka (který již dříve prošel procesem socializace) novému chování a normám (Veteška, 2015, s. 26). Jedná se tedy o proces, kdy dochází k opětovné socializaci. Taková činnost je podstatná v případě, jestliže je potřebné jedince začlenit zpět do společnosti. Nazýváme ji jako socializační proces (Jůzl, 2017).

V procesu je důležitým faktorem progres v mentální a emoční situaci jedince. Resocializace tak klade důraz na převýchovu jedince v daných oblastech, aby si dokázal osvojit společenské normy žít v prostředí, ve kterém nebyl doposud zvyklý a získat v něm novou roli, kterou sám přijme. Hlavním úkolem resocializace je reedukovat kulturní normy, postihnout a působit na osobnost těch, kteří z jakéhokoliv důvodu dodržování pravidel přerušili. Tímto způsobem má být docíleno opětovného přijetí jedince do společenského systému (Veteška, 2015).

To, zda můžeme proces resocializace považovat za úspěšný, lze měřit podle jednoho základního faktoru, kterým je opětovné páchaní trestné činnosti. Přesněji tedy, jak vysoká recidiva se u pachatelů vyskytuje (Hendrych, 2010).

S pojmem resocializace se podle Jůzla (2017) zachází obezřetněji, než v okolních zemích. **Penitenciární pedagogika** (která si klade jako hlavní cíl vzdělávání a výchovu ve VTOS),

používá namísto výrazu „resocializační program“ termín **program zacházení**, který je realizován přímo ve VTOS, individuálně na míru každému pachateli. Dle Hendrycha (2010) se jedná o pojem, který je uschován, ale v praxi využíván v již zmíněném programu zacházení. Odborníci i nadále vidí podstatné s pojmem resocializace a s dalšími pojmy, které s resocializací souvisí pracovat.

Reedukace

Jedním z takových pojmů je **reedukace** neboli převychování pozitivním směrem v oblastech jako jsou postoje, názory, způsoby chování a hodnoty. Reedukační proces je v praxi využíván při uložení probačního dohledu, zejména u jedinců, kteří jsou podmíněně propuštěni, anebo odsouzeni VTOS, a na které jsou orientovány resocializační postupy (Průcha a Veteška 2014 in Veteška, 2015).

Resocializační pedagogika

Podle Jůzla (2017) je resocializace pojem, který je ukotven a rozpracován ve vědní disciplíně nazývané **resocializační pedagogika**. *Je to teoretická i praktická vědní disciplína, která se věnuje všem jedincům, u kterých se vyskytne defekt v socializačním procesu. Věnuje se tedy těm kategoriím osob, které z různých důvodů vykazují sociální nepřizpůsobení* (Jůzl, 2017, s. 304).

Resocializační pedagogika v našem pojetí je chápána jako samostatná disciplína, která vychází ze sociální pedagogiky. Její rozsah je strukturovaný do třech základních složek. První z nich je prevence potencionální resocializace a předcházení rizikovému patologickému chování ve společnosti. Další složkou je konkrétní resocializační činnost, která směřuje a cílí na prostředí. Poslední složkou je obecně následná péče, pod kterou je ukrytá péče postpenitenciární (Jůzl, 2017).

Reintegrace

Velmi úzce je s resocializací spjatý pojem **reintegrace**. Je chápán jako závěrečné východisko, které by mělo nastat při úspěšné resocializaci, tedy zpětné integraci do společnosti (Hendrych, 2010). Podle Mařádka (2003) by při integraci do nové sociální skupiny mělo zároveň dojít k rozpadu původní integrace se skupinou, která ho ovlivnila, nebo se spolupodílela na páčání trestné činnosti. Reintegrace sebou přináší i komplikaci, která se dá zahrnout do následujících faktorů, negativním způsobem ovlivňujících průběh resocializace.

1.2 Negativní faktory ovlivňující proces resocializace

V následující části bude cílem popsat a zdůraznit jevy, které se velmi často vyskytují při resocializaci jedince, a které svým působením mohou často ztížit, anebo úplně znemožnit úspěšnou resocializaci jedince do společnosti. Společně s popisem a výčtem negativních faktorů uvedeme, jaké existují formy pomoci v rámci dané situace.

Nezaměstnanost

Reintegrace je poslední fází resocializace, kdy má dojít k úspěšnému zařazení do společenského systému. Reintegrace však sebou přináší komplikaci, kvůli které se jedinec vyskytne v situaci, ze které je zmatený. Prochází totiž dlouhým procesem, kde si osvojuje normy společnosti, která ho i po částečně úspěšné resocializaci může odmítnout. Společnost tak například nejeví zájem jedince zaměstnat (Mařádek 2005 in Hendrych, 2010).

Jedinec si osvojuje pracovní návyky již v rámci programu zacházení ve VTOS. Osvojování takových návyků je důležitým integračním činitelem. Naopak komplikací a neúspěšnou reintegrací se jeví, pokud jedinec své osvojené pracovní návyky nemůže uplatnit (Jůzl, 2017). Problém ohledně nemožného zaměstnání pachatelů řeší v rámci postpenitenciární péče mnohé nestátní neziskové organizace, a to v podobě různých resocializačních programů a projektů. Jednou z nejznámějších neziskových organizací je Rubikon centrum, zaměřující se na pomoc a podporu osobám po VTOS a odstranění překážek, se kterými se v rámci resocializace pachatelé setkávají. Hlavním cílem zmíněných organizací je usilování o to, aby se pachatelé stali plnohodnotnými členy společnosti. Organizace tak vytváří mnoho projektů, které se podílejí na zaměstnávání jedinců po výkonu trestu odnětí svobody (© 2021, Rubikon centrum).

Finanční situace

Další oblastí komplikující resocializaci je nízká finanční gramotnost a stávající finanční situace pachatele. Jedinci, kteří se vrací z VTOS mají často nevyřešené dluhy, které se ve výkonu trestu ještě navyšují. Často tak pachatelé upadají do exekucí a neví, jak svou situaci řešit, pokud se navíc v takové fázi přidá problém nemožného pracovního zařazení. Příčiny a druhy zadlužení mohou být v případě pachatelů velmi různorodé. Je tedy důležité se na nepříznivý stav zaměřit, aby se jedinec postupně dokázal z takové situace vymanit a uživit se (Besedová, 2014). Jako vhodné východisko se jeví potřeba začít řešit dluhové situace v rámci VTOS, konkrétně v programu zacházení, kdy bude pachatel pracovníčně zařazen a může tak postupně dluhy splácet (Otmarová, 2012).

V takovém případě je vhodné po VTOS, nebo při podmíněném propuštění využití následující péče v rámci kurzů a programů, které jsou zaměřené na zvýšení finanční gramotnosti. Současně s převýchovou v rámci zacházení s financemi se snaží pracovníci takových programů snížit možnost dalších rizik, které se mohou ve finanční oblasti vyskytnout (Besedová, 2014).

V rámci kurzů finanční gramotnosti je podstatné nastavení individuálního plánu, jak situaci řešit a vytvořit opatření, kterými dojde k postupnému nebo alespoň částečnému vyřešení situace, oddlužení jedince a vytvoření správných návyků, jak s financemi zacházet (Besedová, 2014).

Rodina

Podle Špankové (2013) je důležité udržovat rodinné vztahy s pachateli, kteří se nachází ve VTOS. Zároveň uvádí, že pachatelé si důležitost rodinných vztahů uvědomují a mají touhu se k rodině po VTOS vrátit.

To, že se rodinný příslušník nachází ve vězení, se vždy odrazí na rodině, která je na svobodě. Rodina může cítit stigmatizaci, odsouzení okolím, děti se často hůře zařazují do kolektivu. Zároveň je ale pro resocializaci velmi podstatné, aby rodina na svého rodinného příslušníka nezanevřela a nedošlo k jejímu rozpadu. *V zájmu co nejhladšího návratu do běžného života po skončení výkonu trestu je vhodné, aby odsouzení měli možnost udržovat kontakty s rodinou, blízké a osobní kontakty se svým sociálním prostředím mimo primární rodiny* (Španková, 2013, s. 73).

Podle Raszkové (2014) pachatel bez rodiny nemá zázemí a ocitl se v situaci, kdy všechny blízké ztratil. V takovém případě dochází ke ztrátě motivace, proč svou situaci řešit. Je tedy velmi důležité v rámci penitenciárního působení vyvinout snahu o udržení kontaktu s rodinou a popřípadě nezaniklé rodinné vztahy posilovat.

Ztráta rodinných vztahů přispívá k úbytku dalších faktorů, kterými je sebevědomí a znemožnění vrátit se do rodinného zázemí. Společně s tím zde narůstá s velkou pravděpodobností opakovaná trestná činnost ze strany pachatele (Španková, 2017).

I tak často dochází při VTOS jednoho ze členů rodiny k narušení jejich vzájemných vztahů. Takový případ nastává tehdy, pokud rodina přestane pachatele navštěvovat, popřípadě v momentě, kdy má pachatel pocit, že kontakt rodinných příslušníků s ním by rodině ještě více ublížil (Španková, 2013).

V rámci programu zacházení ve VTOS je zahrnuta i oblast, která se vztahy zabývá. Cílem je udržování vztahů s rodinou a blízkými. Tímto způsobem je vyvíjena snaha předcházet případnému rozpadu rodiny a neúspěšnému zařazení do společnosti (Jůzl, 2017).

Zde je opět vhodné, stejně jako u předchozích faktorů ovlivňujících resocializaci, pokud je s udržováním rodinných vztahů pracováno jak v penitenciární péči, tedy v programech zacházení, tak v péči postpenitenciární, kde se o oblasti udržení vztahů pachatele s rodinou pracovníci věnují, jelikož se jedná o dokončení procesu resocializace (Suchý, 1983).

1.3 Penitenciární péče

Na úvod je důležité zmínit vědní disciplíny, které s penitenciární péčí velmi úzce souvisí. Jedná se o penologii, tedy o vědu, zabývající se tresty a účinností trestů. Druhou disciplínou je penitenciaristika, jejíž hlavní podstatou podle odborníků z psychologie a pedagogiky je zacházení s vězni (Jůzl, 2017). Podle Sochůrka (2007) je vztah penologie a penitenciaristiky velmi úzký. *Penitenciaristika je součástí penologie, jež se zabývá výkonem trestu odnětí svobody, jeho účinky a možnostmi resocializace. Vychází z poznatků vědních oborů aplikovaných na podmínky vězeňství, především z penitenciární psychologie, pedagogiky, sociologie a práva* (Jůzl, 2017, s. 19).

Penitenciární péče je taková péče, která je poskytována pachateli ve výkonu trestu odnětí svobody (Veteška, 2015). S péčí poskytovanou ve vězení, se velmi úzce pojí **penitenciární působení** na pachatele, které je podstatným faktorem pro dosažení nápravy, změny osobnosti vězně a celkového resocializačního procesu. Jedná se o ucelený soubor různých činností, které vedou k nápravě výchovné činnosti (Mařádek, 2003).

Jak uvádí Čírtková (1998), v minulosti měl trest spíše represivní charakter. Hlavním cílem vězeňství je potrestání a odplata. Zatímco v dnešní době mluvíme o pedagogickém charakteru a klade se velký důraz na psychiku odsouzeného člověka, který prochází krizí nejen při vstupu, ale i při propouštění z vězení.

S odsouzenými jsou v rámci penitenciární péče prováděny programy a aktivity, které pachatelům pomůžou vypořádat se s jejich individuální situací a zároveň je směřují k bezproblémovému návratu jedince do společnosti (Čírtková, 1998).

Role sociálního pracovníka v penitenciární péči

V rámci penitenciární péče nalezneme podstatnou úlohu sociálního pracovníka, který je s odsouzeným v kontaktu po celou dobu VTOS. Podle situace, potřeb a aktuálního stavu

pachatele, je po VTOS předán do rukou pracovníka v postpenitenciární péči (© 2012, časopis Sociální práce).

Role sociálního pracovníka v penitenciární péči je velmi důležitá, jelikož je pro pachatele ve věznici podporou a velmi často je sociální pracovník jedinou osobou, na kterého se pachatelé můžou obrátit. Sociální pracovník v takovém prostředí musí mít určité osobnostní předpoklady pro zvládnutí náročné profese. Musí být velmi silný, trpělivý, vědět, jak s pachateli efektivně komunikovat a navázat kontakt. Společně s tím musí zvládat nevyzpytatelné chování, ale i přijímat a přistupovat k odsouzeným bez předsudků (© 2012, časopis Sociální práce).

Náplň sociální práce ve vězeňském prostředí zahrnuje zpracování sociálních posouzení, spolupráci s orgány sociálního zabezpečení a orgány státní správy, církvemi a různými zájmovými sdruženími v místě trvalého bydliště i v místě věznice. Společně s takovými aktivitami poskytuje pracovník odsouzeným poradenství v sociálně-právní oblasti, navazuje kontakt s jejich rodinnými příslušníky odsouzených a je součástí při řešení jejich problémů v sociální oblasti odsouzeného pachatele (© 2012, časopis Sociální práce).

Poslední fáze spolupráce mezi sociálním pracovníkem a pachatelem se nazývá předvýstupní poradenství, které probíhá dva měsíce před ukončením trestu. Jedná se o rozhovor, kdy pracovník zjišťuje, jaké jsou podmínky, do kterých se klient vrátí po VTOS. Na základě tohoto rozhovoru dojde k posouzení, zda je potřeba klientovi poskytnout navazující péči. Pracovník zároveň odsouzeného poučí a poradí o možnostech další pomoci, o evidenci na úřadu práce v takové situaci, kdy nemá zaměstnání, taktéž je poučen o vyřízení sociálních dávek ze státní sociální podpory a hmotné nouze. (© 2012, časopis Sociální práce).

Podle Sochúrka (2007) je role sociálního pracovníka velmi důležitá. Zajišťuje plynulý přechod z vězeňské péče do péče postpenitenciární. Zároveň ručí za umožnění poskytování sociálních služeb ve VTOS. Mezi další neméně důležité profese v rámci penitenciární péče patří psycholog, speciální pedagog a vychovatel. Jedná se tak o celkový tým odborných pracovníků v penitenciárním prostředí, který následně předává klienta do rukou odborníků v rámci postpenitenciární péče.

1.4 Postpenitenciární péče

Postpenitenciární péče je péče, která je poskytována jedincům, kteří opustili VTOS. Její základ a východiska lze spatřit v sociální práci. *Znamená nabídku sociálních služeb propuštěným, avšak můžeme ji chápat také jako specifický druh sekundární a zejména terciární prevence v širokém spektru působnosti (recidiva kriminálního chování, relaps v oblasti drog a alkoholu nebo drog, neadekvátní sociální jednání)* (Sochůrek 2007, s. 61 in Raszková, 2014).

V literatuře se nachází velké množství definic. Jejich pojetí lze rozlišit na širší a užší podle toho, komu je péče poskytována. Zároveň je pracováno i s pojmem péče kontinuální (Černíková 2008 in Raszková, 2014).

V **užším smyslu** se jedná o postpenitenciární péči, která je určena odsouzeným po VTOS, ale je využívána na základě dobrovolnosti ze strany klienta a mimo zařízení věznic. Jedná se zde o formu sociální péče a pomoci (Raszková, 2014). Jde tedy o dobrovolnou formu postpenitenciární péče, která nemá legislativně ukotvená pravidla. O tom, jakým způsobem bude probíhat následná péče rozhoduje jedinec, který chce svou situaci řešit. Dobrovolnou formu péče poskytují především charitativní organizace, kde jsou často s klienty a jeho rodinou prováděny terapie, které si kladou za cíl zamezit příčinám kriminálního jednání (Netík, Netíková a Hájek 1997 in Veteška 2015).

Širší pojetí zahrnuje péči taktéž pro pachatele, kteří si její poskytování vyberou podle svého uvážení, ale je zde současně obsažena i péče pro pachatele, kterým byla udělena v rámci povinného dohledu (Raszková, 2014). V širším pojetí je tedy jak forma **dobrovolná**, tak forma **nucená**. Zde jsou pravidla a účast ukotveny zákonem. Definice takových situací, které upravuje zákon, jsou podrobněji rozepsány v kapitole o Probační a mediační službě. Znamená to, že jedinec se za takových okolností postpenitenciární péči podrobit musí. Dochází tak k pokračování omezování jedince a jeho práv (Netík, Netíková a Hájek 1997 in Veteška 2015).

Poslední smysl lze chápat jako **nejširší pojetí**. Jedná se o kontinuální péči, která je poskytována klientům ve všech fázích trestního řízení (Raszková, 2014). Cílem kontinuální péče je zachytit, v co nejranější fázi problémy obviněných a odsouzených, a tak vyřešit komplikovanou situaci pachatele co nejdříve, aby nedocházelo k prohlubování problémů, které se mohou postupně objevit (Černíková 2008 in Raszková, 2014).

Nástroje postpenitenciární péče jsou pro její činnost velmi obvyklé a stěžejní. Podle Hendrycha (2010, s. 25) se jedná o *podporu při zprostředkování bydlení, poskytnutí základního finančního zabezpečení, orientace při hledání zaměstnání, pomoc při začleňování do sociálního prostředí a odborné sociálně-právní poradenství.*

Efektivita postpenitenciární péče

Podle Vágnerové (2004) závisí úspěšnost postpenitenciární péče především na stavu jedince. Zejména osobnosti, adaptační kapacitě a sociálním zázemí jedince. Úspěšnost závisí především na tom, jaké má jedinec vlastnosti, zda trpí poruchou osobnosti, anebo se vyskytuje nadměrné užívání alkoholu či drog. Další činitel, který ovlivní úspěšnost péče je to, jak rychle a jestli vůbec se dokáže jedinec vyrovnat s šokem z propuštění, komplikovanou realitou, zda vyvíjí určitou snahu a úsilí být součástí společnosti a přijímat její normy. Přístup jedince k postpenitenciární péči ovlivní z velké části i zázemí, z kterého vzešel. Jedná se tedy o rodinu, skupinu přátel a kolegy v zaměstnání.

Závěrečnou fází resocializace v rámci postpenitenciární péče je reintegrace. Tedy opětovné zařazení jedince do společností. Lze vymezit skupiny osob, u kterých je reintegrace úspěšnější:

- *Mladí lidé*
- *Prvotrestaní bez poruch chování v anamnéze*
- *Po krátkodobém trestu*
- *S bohatšími a nenarušenými sociálními vazbami (rodina, přátelé)*
- *S pevnými a kvalitními pracovními návyky*
- *Dobře motivovaní*

(Netík, Netíková a Hájek 1997 in Raszková, 2014, s. 110)

Podle Hendrycha (2010) napomáhá větší úspěšnosti postpenitenciární péče i činnost nestátních neziskových organizací. Zároveň stále neexistuje dostatečné splynutí, návaznost a spolupráce mezi penitenciární a postpenitenciární péčí a spolupráce mezi státním a nestátním sektorem je nedokonalá. V takovémto případě je efekt a celková úspěšnost postpenitenciární péče velmi sporná, jelikož je zde mnoho faktorů, které celý proces ovlivňují. *Indikátorem tohoto neutěšeného stavu je například nárůst bezdomovectví v České republice, na němž se stále větší měrou podílejí propuštění vězni* (Hendrych, 2010, s. 31).

Dále podle Sochůrka (2002) je přínos postpenitenciární péče nejúčinnější tehdy, kdy se jedná ze strany klienta o postpenitenciární péči dobrovolnou. Lze tedy tvrdit, že pokud je jedinec motivovaný a dobrovolně chce pomoci od odborníků, je jeho snaha a motivace tím hlavním faktorem a činitelem pro úspěšnou reintegraci. Taková pomoc není naopak často vyhledávána recidivisty a osobami s kriminogenními vlastnostmi, kteří mají pocit, že povýstupní situaci dokážou vyřešit sami. V takových případech využívají péče jen tehdy, pokud ví, že z ní pro ně vyplyne určitá výhoda.

Veteška (2015) vidí úspěšnost postpenitenciární práce ve třetím nejširším pojetí následné péče. Je důležité věnovat pozornost, péči a výchovné aktivity pachatelům neustále. Jen důsledným působením na jedince, který spáchal trestnou činnost, může dojít k porozumění a přijetí společenských norem pachatelem.

Význam postpenitenciární péče

Důvody, proč je existence postpenitenciární péče důležitá, vymezila ve své publikaci Černíková (1997). První z hlavních důvodů uvádí **nenaplnění penitenciárního cíle ve vězení**. Je podstatné s nenaplněným cílem dále pracovat, poskytovat klientovi odbornou pomoc a poradenství v rámci adaptaci na novou situaci. Zároveň je potřeba **podchytit situaci** klienta v jeho prvních dnech **po propuštění**. Vyskytuje se zde mnoho negativních faktorů, které ho můžou vést zpět k trestné činnosti. Právě v prvních dnech je důležitá **podpora při** obnovování sociálních dovedností, jelikož klient může procházet **krizí** po propuštění.

Jedinec se v krizi cítí bezradně, a to konkrétně při řešení běžných situací, společně s tím se cítí osamocen a prožívá úzkosti. Dalším důvodem, proč je existence postpenitenciární péče významná právě v prvních dnech po propuštění, je **vysoká míra recidivy**, která se objevuje v průběhu prvního roku na svobodě. Taktéž je důležitá pomoc klientovi **překonat překážky**, které se pojí se **stigmatem kriminálního** ze strany společnosti. V takové situaci se odsouzenému veškerá reintegrace komplikuje a nedokáže ji sám zvládnout. S problémem stigmatizace se klienti setkávají právě při propuštění na svobodu. Je tedy důležité v rámci postpenitenciární péče jí věnovat velkou pozornost.

Postpenitenciární péče zároveň řeší i **důsledky prizonizace**, kterou Mařádek (2003, s. 59) popisuje jako *souhrnné označení všech negativních jevů, které působí na odsouzené v průběhu VTOS. Jedná se o proces postupného přizpůsobování se způsobu života ve věznici, společenství odsouzených a tzv. vězeňské subkultuře*. Postpenitenciární péče se právě na

negativní vlivy, které ve vězení vznikly, zaměřuje a snaží se o jejich odstranění. Jedná se převážně o řešení svobodného rozhodování a řešení různých situací, překážek a úkolů, na které ve VTOS nebyli doposud zvyklí (Černíková, 1997).

Další důvod, který potvrzuje důležitost následné péče, je **problém klientů s obnovením a hledáním nových vztahů**. Jedná se především o obnovení rodičovské a partnerské role. Klienti chtějí o obnovení rodinných vztahů, nebo hledání nových při ztrátě v době VTOS, usilovat. V rámci důsledku výkonu trestu nedokážou sami odhadnout a vyřešit oblast sociálních vztahů, včetně přijetí vhodného rodičovského chování a přístupu k dětem (Černíková, 1997).

Subjekty postpenitenciární péče

Podle Hendrycha (2010, s. 25) je ve většině případů postpenitenciární péče poskytována pracovníky v sociální práci. *Jedná se o nabídku dílčí pomoci prostřednictvím sociálních služeb, jejímž primárním úkolem je zabránění recidivy trestné činnosti*. V rámci postpenitenciární péče existuje mnoho činitelů, které mají vliv a působí na jedince propuštěného ze VTOS. V následující části se zaměříme na konkrétní pracovní pozice lidských činitelů v rámci postpenitenciární péče, které lze rozlišit do státního a nestátního sektoru (Raszková, 2014).

V **nestátním sektoru** poskytovatelů následné péče se jedná o velké množství nestátních neziskových organizací (NNO), které se snaží podpořit a doplnit státní sektor postpenitenciární péče. Jedná se především o církevní a občanská sdružení, která poskytují rozsáhlou pomoc v sociální oblasti. Organizace se zaměřují nejen na jedince, kteří se nachází v prvních dnech po propuštění z VTOS, ale i na ty, kteří jsou ohroženi sociálním vyloučením z důvodu sociálně patologického jednání. NNO vyvíjí snahu jedincům překlenout komplikace, které se velmi úzce pojí se situací klienta. Organizace poskytují péči a programy, které mohou jedinci využít na základě dobrovolného rozhodnutí o využití pomoci (Černíková, 2008 in Raszková, 2014).

Hendrych (2010, s. 30) rozlišuje pomoc od nestátních neziskových organizací na *materiální pomoc, poradenskou pomoc a komplexní sociální péči*. **Materiální pomoc** je poskytována při propuštění jedince převážně církevními a charitativními organizacemi. Zahrnuje poskytnutí ošacení, obuvi, případně i využití potravinové banky pro zajištění stravování v prvních dnech na svobodě (Hendrych, 2010). Pomoc v materiální oblasti v naší zemi

poskytuje Český červený kříž, charitativní organizace adventistické církve ADRA, Česká katolická charita a SOS Centrum Diakonie Československé církve evangelické.

Poradenství je poskytováno NNO v nouzové a krizové situaci. Jedná se například o Sdružení pro pomoc propuštěným vězňům a lidem v nouzi, Centrum Diakonie Českobratrské církve, Podané ruce, Rubikon, nadace Klíč a další (Raszková, 2014).

Komplexní sociální péče zahrnuje včetně poradenství a materiální pomoci i další služby, kterými je ubytování, stravování, osobní hygiena a zdravotní péče. Zároveň je zde i možnost integrativních programů. Jedná se o programy, které jsou realizovány v podobě přednášek, směřujících k posílení motivace klientů a posílení sociálních dovedností (Hendrych, 2010). Takové služby jsou poskytovány například Armádou spásy, sdružením Naděje, Charitou České republiky (Raszková, 2014). Celkovou péči poskytují klientům takové organizace, jejichž činnost je ukotvena v zákoně 108/2006 Sb., o sociálních službách, ve znění pozdějších předpisů, konkrétně § 57 upravující činnost azylových domů. *Poskytují pobytové služby na přechodnou dobu osobám v nepříznivé sociální situaci spojené se ztrátou bydlení.* Zároveň se jedná i o poskytování sociální péče ze strany nocleháren podle § 63. *Poskytují ambulanci služby osobám bez přístřeší, které mají zájem o využití hygienického zařízení a přenocování* (Zákon č. 108/2006, ©2021).

Státní sektor subjektů, které poskytují postpenitenciární péči, zahrnuje sociálního kurátora pro dospělé a Probační a mediační službu České republiky, kterou podrobněji popíšeme v následující kapitole.

Sociální kurátor pro dospělé, je také nazýván jako koordinátor sociální pomoci lidem s problémy sociální integrace. Kurátoři působí jako pracovníci kontinuální sociální péče o pachatele TČ (Hendrych, 2010). *Mezi klienty kurátora pro dospělé jsou osoby, proti nimž je vedeno trestní stíhání, klienti ve věznicích i osoby podmíněčně odsouzené* (Raszková, 2014, s. 117). Práce sociálního kurátora je kvůli úplné péči v průběhu celého procesu velmi významným činitelem, který může pozitivním směrem rozvíjet sociální dovednosti a úspěšnou reintegraci pachatele. Působnost a činnost kurátorů nalezneme na sociálních referátech, městských a obecních úradech (Hendrych, 2010).

Činnost sociálních kurátorů podle Raszkové (2014) zahrnuje přímou práci s osobami, které jsou ohroženy sociálním vyloučením a koordinaci dalších činností v oblasti sociálních služeb určených pro danou cílovou skupinu.

Práci sociálního kurátora upravuje zejména tato legislativa:

- *Zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách, ve znění pozdějších předpisů*
- *Zákon č. 110/2006 Sb., o životním a existenčním minimu, ve znění pozdějších předpisů*
- *Zákon č. 111/2006 Sb., o pomoci v hmotné nouzi, ve znění pozdějších předpisů*

(Raszková, 2014, s. 114)

Sociální kurátoři podle platné legislativy vykonávají v rámci sociální péče následující činnosti. Sociální kurátor poskytuje poradenství jedincům a skupinám, které vykazují sociálně patologické chování. Zároveň provádí k jednotlivým patologickým jevům určitou sociální práci včetně pomoci, sociálně patologické jevy analyzuje a provádí depistáže ve svém místě působení. Pro jejich působení je důležitá spolupráce s OČTŘ a dalšími institucemi a organizacemi, které by mohly výrazně ovlivnit pozitivním směrem situaci jedince. Zároveň velmi úzce spolupracuje s klientem na řešení rizikových oblastí, které se v situaci klienta případně mohou vyskytnout. V takových případech nastává i spolupráce s rodinou klienta, kde je zapotřebí zlepšit vztahy s rodinnými příslušníky pro stabilizování psychického stavu a zvýšení motivace klienta (Mühlpachr, 1999 in Hendrych, 2010).

Sociální kurátor velmi úzce spolupracuje s kurátorem pro mládež, tedy pracovníkem sociálně-právní ochrany dětí a mládeže. Spolu vytváří odborný tým, jelikož sociální kurátor pro dospělé přebírá klienty od kurátora pro mládež, kteří brzy dovrší zletilosti (Mühlpachr, 1999 in Hendrych, 2010). Nežádoucím efektem, který může ovlivnit práci a přístup kurátora je spojení funkce sociálního kurátora pro mládež a dospělé. Taková pozice může způsobit nevhodné chování k jednotlivým cílovým skupinám a sociální práce kurátora nemusí dosahovat takových výsledků, jakých by měla. S kumulací dvou agend kurátora se můžeme setkat v nevelkých městech (Davidová, 2010 in Raszková, 2014).

Sociální kurátor pro dospělé klienty nejčastěji pracuje a pomáhá jedincům, kteří jsou propuštěni z výkonu vazby a výkonu trestu odnětí svobody. Především se jedná o pomoc při zprostředkování bydlení, kontaktu s rodinou, splácení dluhů, hledání zaměstnání, asistence při vyřizování záležitostí na úřadech, vyřízení dávky pomoci v hmotné nouzi a zprostředkování kontaktů s dalšími sociálními službami nebo institucemi. Zde se jedná například o velmi častou a úzce související spolupráci s Probační a mediační službou (Davidová, 2010 in Raszková, 2014).

2 PROBAČNÍ A MEDIAČNÍ SLUŽBA

Probační a mediační služba patří mezi hlavní subjekt státního sektoru postpenitenciární péče. V kapitole o PMS bude naším cílem popsat její působení a činnosti PMS. Konkrétněji se bude jednat o legislativní ukotvení a koncept restorativní justice, ze které vychází. Dále se zaměříme na cíle, zásady a funkce činnosti probačních pracovníků, včetně organizační struktury PMS a vymezení agend, se kterými se v rámci probačních a mediačních činnostech pracovníci setkávají.

Od 1.1. 2001 je v České republice účinný zákon, kterým byla zřízena Probační a mediační služba. Jedná se o zákon č. 257/2000 Sb., o zřízení ministerstev a jiných ústředních orgánů státní správy České republiky, ve znění pozdějších předpisů, zákona č. 65/1965 Sb., zákoník práce¹, ve znění pozdějších předpisů a zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně právní ochraně dětí (zákon o Probační a mediační službě) (Raszková, 2014).

Restorativní justice

V rámci přijetí nového zákona přichází výrazná změna v pojetí justice, která se promítá do zřízení PMS. Jedná se o koncept **restorativní justice**, která přinesla významné prvky do procesu trestní spravedlnosti, kterými jsou alternativní tresty (Štern, Ouředníčková, Doubravová, 2010).

Alternativní tresty lze definovat jako takový trest, kdy nedochází k odnětí svobody. Zároveň musí být trest přímo úměrný ke spáchané trestné činnosti a nemůže zařadit jakékoliv odnětí svobody (Černíková, 2008 in Raszková, 2014). Restorativní justici lze chápat jako obnovující spravedlnost, zaměřující se především na újmu, která vznikla jako důsledek trestné činnosti. Při restorativní spravedlnosti se klade důraz na potřeby a odškodnění oběti, zároveň dochází k stimulaci převzetí odpovědnosti za spáchaný trestný čin pachatelem (Štern a kolektiv, 2010).

Mezi program restorativní justice je zařazena **mediace** mezi obětí a pachatelem. Zákon č. (257/2000 Sb.), konkrétně §2 definuje mediaci jako *mimosoudní zprostředkování za účelem řešení sporu mezi obviněným a poškozeným a činnost směřující k urovnání konfliktního stavu vykonává v souvislosti s trestním řízením. Mediaci lze provádět jen s výslovným souhlasem obviněného a poškozeného* (Větrovec a kol., 2002). Štern a kolektiv (2010) uvádí, že setkání pachatele s obětí se účastní i třetí nestranná osoba, která se nazývá mediátor. Působí zde jako

¹ V definici zákona o Probační a mediační službě je uveden zákoník práce, který byl k 1.1. 2007 zrušen. Nyní je platný zákon č. 262/2006 Sb. Zákoník práce.

prostředník, který pomáhá k urovnání sporu a hledání adekvátního řešení. Současně působí jako podpora pro obě strany, jelikož se jedná pro oběť i pachatele o psychicky náročný prožitek.

2.1 Vymezení PMS

Probační a mediační služba je sociální služba, která stojí na pomezí sociální práce a trestního práva. Zaměřuje se na konkrétní cílové skupiny, kterými jsou pachatelé a oběti trestných činů. PMS je zřizována Ministerstvem spravedlnosti ČR a jejím cílem je řešení konfliktů, které vznikly v důsledku spáchané trestné činnosti. (Matoušek a kolektiv, 2005).

Společně s činnostmi jsou stanoveny **zásady, cíle a poslání** PMS. Hlavní **poslání** PMS je *podílení se na řešení sporů mezi obviněnými a poškozenými a svými činnostmi usiluje o urovnání konfliktních stavů, obnovení respektu k právním normám v souvislosti s trestním řízením. Součástí poslání PMS je také prevence a snižování rizik opakování trestné činnosti* (Matoušek a kolektiv, 2005, s. 286).

Probační a mediační služba ČR má stanovené základní tři **cíle**, které definují její působení a činnost. Jako první cíl je **integrace obviněného**. Podstatou tohoto cíle je již zmiňovaná reintegrace do společnosti, kde bude klient respektovat a přijímat společenské normy a zároveň společnost přijme jedince, který se rozhodl žít bez trestné činnosti. Jako další cíl má PMS stanovenou **participaci poškozeného**. Zde je důležitým faktorem zapojení oběti do postupného řešení situace, ve které se ocitl kvůli pachateli. S poškozeným pracuje probační úředník na návratu pocitu jistoty i bezpečí, a zároveň aby dokázal uvěřit pomoci od PMS a celému právnímu systému, který vychází z obnovující spravedlnosti. Zároveň je důležité dbát na odstranění následků, které vznikly z důvodu páchaní TČ pachatelem. Poslední cíl je definován jako **ochrana společnosti**, ke které dochází tím, že PMS řeší vzniklé konflikty v souvislosti s trestnou činností jak s pachatelem, v rámci dohledu při výkonu alternativního trestu, tak i s obětí TČ v rámci mediace (Hendrych, 2010). *V tomto smyslu se jejími klienty stávají nejen obvinění pachatelé trestných činů, ale také poškození a zprostředkované i společnost* (Větrovec a kolektiv, 2002, s. 9).

PMS má vytvořené tři **zásady**, kterými se řídí pracovníci PMS při kontaktu a spolupráci s klienty. Mezi první zásadu patří **důstojné jednání**, které je nezbytné pro spolupráci s klientem. Zároveň probační úředník či asistent musí dbát na komunikaci, která se ztotožňuje se základními lidskými právy a respektuje osobnost, důstojnost a svébytnost klienta.

Kromě toho, že jednání pracovníka PMS má být v souladu se zákonem, musí se s **legislativním opatřením ztotožnit** i veškeré **postupy** při provádění probace a výkonu mediace.

Třetí zásadou je **přiměřený zásah** a jednání PMS, který znamená, že pracovník PMS provádí intervenci podle rozsahu, obsahu spolupráce a opatření, které uložil soud. Pracovník PMS nesmí svým jednáním překročit stanovený rozsah (Doubravová, 2001 in Matoušek a kolektiv, 2005).

2.2 Organizační struktura PMS

Pro vymezení a definování podstaty, cílů a zásad PMS je důležitá organizační struktura a stanovení konkrétních zásad a požadavků, které jsou rozděleny mezi pracovníky PMS podle pracovní pozice.

Nadřízeným orgánem, který spravuje PMS, je Ministerstvo spravedlnosti ČR. Ministerstvo zřizuje podmínky, aby docházelo k adekvátnímu fungování v rámci celostátní působnosti. V čele PMS stojí ředitel, který je právě zmíněným ministerstvem jmenován. PMS je tvořeno ředitelstvem a středisky. Ty se nachází v sídlech okresních nebo městských soudů a zajišťují plnění úkolů k příslušným policejním orgánům, státnímu zastupitelství a soudům v konkrétním okrese (Štern a kolektiv, 2010).

Úkoly a činnosti v rámci středisek vykonávají **probační úředníci a asistenti**. Jejich postavení je vymezeno v zákoně o Probační a mediační službě, a to konkrétně v §6. Veteška a kolektiv (2002, s. 89) popisují rozdíl mezi pracovní pozicí probačního úředníka a asistenta. *Zatímco úředníci řeší náročnější odborné úkoly, asistenti provádějí a zabezpečují méně složité úkony probační a mediační činnosti podle probačního úředníka, včetně administrativně technických prací.*

Na **úředníka Probační a mediační služby** jsou stanoveny požadavky, které jsou vzhledem k náročné profesi vysoké. Jedná se především o odbornou znalost a připravenost k řešení konfliktů s pachateli TČ. Zároveň musí mít u svých klientů autoritu, která má velký vliv na přístup klienta během spolupráce. Probační úředník se při své práci velmi často setkává s konflikty, kterým by v první řadě měl umět předcházet. Klade se tedy důraz na dobré komunikační schopnosti včetně nalezení adekvátního řešení konfliktu s klientem (Veteška a kolektiv, 2002).

Probační úředník musí zároveň dobře znát situaci a stav klienta, aby při osobních konzultacích v rámci nastaveného probačního plánu dokázal zvolit vhodné postupy a metody. Při řešení konfliktů s klientem je vhodné využít metodu probační práce, která je postavená na technikách důležitých pro vykonávání činnosti probačního úředníka. Jedná se především o aktivní naslouchání, konstruktivní dotazování, efektivní vyjednávání a rozvíjení pozitivních možností a lidských zdrojů (Doubravová a kolektiv, 1998 in Svoboda, 2005).

Probační úředník musí zároveň přistupovat ke klientovi profesionálně a zvládnout propojit prvek pomoci a kontroly. Kontrola, která je prováděna profesionálně probačním úředníkem, je založená na respektu, vytvoření vztahu a vzájemné dohodě o spolupráci. Hlavním cílem při individuálních konzultacích, kdy dochází k vytvoření vztahu mezi klientem a pracovníkem, je vynaložit společné úsilí pro hledání řešení a posilování kompetencí klienta. Probační úředník tak musí zvládnout klienta správným směrem motivovat, přimět jej ke spolupráci a k dodržování stanovených kroků, díky kterým dojde ke splnění alternativního trestu a následné resocializace bez páchání trestné činnosti (Svoboda, 2005).

Činnost probačních úředníků a asistentů je rozdělena do agend, na které jsou odborní zaměstnanci proškolení v systému do vzdělávání. Odborný pracovník se tak specializuje na konkrétní jednu agendu, které se v rámci svého působení věnuje. Mezi agendy jsou zařazeny i probační činnosti (Štern a kolektiv, 2008).

2.3 Probační činnosti

Do probačních činností řadíme práci probačního úředníka, který zajišťuje organizaci a výkon probačního dohledu spojeného s uložením alternativních trestů a opatření. Jedná se především o podmíněný trest spojený s dohledem, trest obecně prospěšných prací, podmíněné propuštění z VTOS spojené s dohledem a propuštění z ochranného léčení spojeného opět s dohledem (Štern a kolektiv, 2005).

Probační dohled

Zákon o Probační a mediační službě (257/2000 Sb.), konkrétně podle §2 probaci definuje *jako organizování a vykonávání dohledu na obviněným, obžalovaným nebo odsouzeným (dále jen "obviněný"), kontrola výkonu trestů nespojených s odnětím svobody, včetně uložených povinností a omezení, sledování chování odsouzeného ve zkušební době podmíněného propuštění z výkonu trestu odnětí svobody, dále individuální pomoc obviněnému a působení na něj, aby vedl řádný život, vyhověl soudem nebo státním zástupcem*

uloženým podmínkám, a tím došlo k obnově narušených právních i společenských vztahů (Zákon č. 257/2000, ©2021).

Zároveň pojem a účel dohledu upravuje zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, konkrétně §49. *Účelem dohledu je sledování a kontrola, čímž je zajišťována ochrana společnosti a snížení opakování trestné činnosti. Odborné vedení a pomoc pachateli s cílem zajistit, aby v budoucnu vedl řádný život.*

Podle Raszkové (2014) jde o činnost a probační dohled v případě, kdy je potřeba dohlížet na pachatele trestné činnosti, aby došlo k úplnému obnovení socializace a získání sociálních dovedností. Probace vychází z latinského slova, které lze přeložit jako dohlížet, zkoušet a ověřovat. Probační dohled znamená pravidelný a individuální kontakt probačního pracovníka s obviněným či odsouzeným, včetně osobní návštěvy v místě bydliště klienta.

Podle Matouška (2005) je úkolem probačního pracovníka v rámci probace zajistit výkon alternativních trestů a opatření uložených soudem, které jsou spojené s uložením probačního dohledu. Dále pod probační dohled spadá vytváření **probačního programu**, který obsahuje jednotlivé kroky a postupy, jak bude probační dohled probíhat. Jedná se sestavení plánu probačního dohledu. Probační úředník po celou dobu práce s klientem sepisuje hodnotící zprávy o průběhu spolupráce.

Kromě toho se probační úředník a klient společně podílejí na řešení oblastí, ve kterých se vyskytují problémy, a klient je svépomocí nedokáže vyřešit. Jedná se tak například o léčbu závislostí, uhrazení škody za spáchaný trestný čin apod. (Raszková, 2014). Další činností je **spolupráce PMS s poskytovateli probačních resocializačních programů**, kterým se budeme podrobněji věnovat v další kapitole (Matoušek a kolektiv, 2005).

V rámci probačního dohledu odborní pracovníci využívají nástroje, které lze dělit na pasivní a aktivní. Mezi pasivní nástroje patří předávání srozumitelných informací, vedení dokumentace a spisu, získávání dalších informací o klientovi z ověřených zdrojů a sdělování objektivních údajů. Mezi aktivní nástroje lze zařadit individuální a profesionální rozhovor s klientem (Štern a kolektiv, 2010).

Cílem probačního dohledu je zajistit a podpořit klienta, aby vedl takový život, který nebude vykazovat sociálně patologické jednání a mohl by zvýšit riziko recidivy, a tak žil v souladu s normami společnosti, kterou již nebude svým jednáním ohrožovat. Probační pracovník zde působí především jako pomoc a kontrola při procesu reintegrace (Štern a kolektiv, 2010).

Výhody probačního dohledu

Působení probace vede k lepšímu využití a působení trestních postihů. Zároveň dochází k **převzetí odpovědnosti** pachatele **za trestný čin** a vyhnutí se vězeňskému prostředí, kde by důsledky prizonizace mohly pachatele negativně ovlivnit (Svoboda, 2005).

Využívání alternativních trestů se tak snaží **předcházet** recidivě a pachatel neztrácí schopnost žít ve společnosti z důvodu **omezení svobody a izolace**, po kterých je zařazení do společnosti komplikovaným procesem se spoustou překážek. Zároveň může pachatel dál **udržovat vztahy s rodinou**, kterou může při alternativním potrestání **živit**. Společně s tím dochází rovněž k **individuálnímu přístupu k samotným pachatelům** i jejich situacím ze strany PMS. V takovém případě probační pracovníci mohou velmi operativně pracovat vzhledem ke vzniklým okolnostem spojené s trestnou činností (Svoboda, 2005).

Významným faktorem v rámci uplatnění probace je specifické **zacházení s odsouzenými**, které je více **lidské**. Pachatel se totiž nedostává do klasického trestu odnětí svobody, nedochází k přerušení rodinných a celkových sociálních kontaktů (Svoboda, 2005).

Zároveň má alternativní trest a zacházení, které se vyskytuje v poslání a činnostech PMS, **pozitivní vliv na psychické zdraví** a prožívání pachatele. Pachatel v takové fázi neprožívá traumatizující zážitky, které se můžou ve VTOS vyskytnout. Místo toho se snaží dosáhnout nápravy přímo ve společnosti, učí se žít zodpovědně a uvědomuje si újmy trestné činnosti, kterou páchal (Svoboda, 2005).

Parole

Pojmem parole označujeme podmíněné propuštění, které je možné tehdy, pokud odsouzený slíbí, že se podrobí stanoveným podmínkám, uložených soudem. Jedná se o **specifický druh probačního dohledu**. Úloha a činnost probačního úředníka je zde ve dvou oblastech. V první oblasti stojí rozhodnutí o využití činnosti probačního úředníka pouze na dobrovolném rozhodnutí odsouzeného. Z poznatků ze zahraničí, kde je v praxi parole využívána delší dobu než u nás, lze spatřit využití parole u pachatelů násilných trestných činů jako velmi žádoucí (Štern a kolektiv, 2010).

Dobrovolná spolupráce mezi PMS a odsouzeným může začít již šest měsíců před rozhodnutím o podmíněném propuštění. Probační úředník ve spolupráci s odsouzeným a vězeňským personálem připravuje podklady, podle kterých soud určí, zda je vhodné odsouzeného podmíněně propustit (Štern a kolektiv, 2010). *Z podkladů vytváří probační úředník stanovisko pro soud, který rozhodne o podmíněném propuštění. Do stanoviska je zahrnutá analýza, která popisuje rizika a potřeby klienta ve třech oblastech:*

- *Postoje odsouzeného k trestnému činu a řešení jeho následků včetně náhrady škody*
- *Možná rizika recidivy včetně popisu faktorů, které mohou toto riziko zvýšit, nebo naopak snížit*
- *Potencionální ohrožení v případě podmíněného propuštění pro osoby spojené s trestnou činností klienta i pro jiné osoby a veřejnost*

(Matoušek a kolektiv, 2005, s. 297)

Prvek kontroly, který je pro činnost PMS typický, přichází v druhé oblasti, kdy se parole stává pro klienta nucená. Stane se tak tehdy, pokud soud o podmíněném propuštění z VTOS odsouzeného rozhodne a zároveň stanoví probační dohled (Raszková, 2014). Činnost PMS v této fázi naváže na **program zacházení**, který odsouzený plnil ve VTOS (Matoušek a kolektiv, 2005). V rámci parole je úkolem probačního pracovníka dohlížet na klienta, zda splňuje podmínky, které mu byly uloženy soudem (př. zákaz pití alkoholu). Zároveň je uplatňován druhý faktor PMS, kterým je podpora. Probační úředník poskytuje klientovi pomoc a hledají společné řešení při výskytu komplikací v nejrůznějších oblastech života (Štern a kolektiv, 2010).

Práce s mladistvými

Práce s mladistvými pachateli je jednou s dalších agend PMS, na kterou se zaměřují jen ti pracovníci, kteří jsou na danou agendu speciálně proškoleni. S mladistvými pachateli PMS spolupracuje po dobu celého trestního řízení (Štern a kolektiv, 2010).

Pracovníci PMS vykonávají činnost v dané oblasti podle zákona č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů (zákon o soudnictví ve věcech mládeže) (Zákon č. 218/2003, ©2021). Jedná se především o ukládání výchovných a ochranných opatření. Zákon (218/2003 Sb.), konkrétně §15, uvádí jednotlivá výchovná opatření, která se týkají působení probačního úředníka. Jedná se o probační dohled, probační program, výchovné povinnosti a omezení (©2002–2021, pmscr). Do činnosti probačního úředníka spadá i řešení provinění mladistvého pachatele mimosoudním řešením, tedy mediací mezi obětí a pachatelem. Středem zájmu v rámci agendy mladistvých není potrestání pachatele, ale působení na mladistvého. V rámci spolupráce má dojít k obnově sociálních vztahů, resocializace do rodinného či sociálního prostředí.

Zároveň je u mladistvého důležité dbát na předcházení páchaní protiprávních činů. Prevence je u dané agendy velmi významná, jelikož děti a mladiství jsou více ovlivnitelní než dospělé osoby. Další významnou činností je do spolupráce zahrnout i rodinu, která má na mladistvého pachatele velký vliv v rámci utváření osobnosti, názorů a životního stylu (Štern a kolektiv, 2010).

3 PROGRAMY ZAMĚŘENÉ NA RESOCIALIZACI

Probační a mediační služba při svých činnostech velmi často spolupracuje i s dalšími orgány a institucemi. Existuje úzká **součinnost mezi penitenciární a postpenitenciární péčí**, a to v rámci parole, kdy probační úředník dochází za odsouzeným přímo do VTOS. V nucené formě navazuje parole na program zacházení, který je součástí penitenciární péče (Štern a kolektiv, 2010).

Nalezneme zde i **spolupráci státního sektoru (PMS) s nestátním sektorem** postpenitenciární péče. Konkrétně nestátních neziskových organizací, které svou činností přispívají k resocializaci jedince. Nestátní neziskové organizace vytváří programy, které jsou probačními pracovníky doporučovány dospělým i mladistvým klientům v rámci probační činnosti pro plynulejší proces zařazení do společnosti. Organizace naopak vytváří zprávy o práci s klientem v rámci programu, které jsou vyžadovány pracovníky PMS (Matoušek a kolektiv, 2005).

V kapitole se zaměříme na popis jednotlivých programů, přispívajících k resocializaci pachatelů a orientujících se na konkrétní problémy, se kterými se v rámci procesu nápravy pachatelé setkávají. První uvedený program je realizován v rámci penitenciární péče. Následující programy jsou realizovány již v péči následné a můžeme je pojmenovat jako prostředky probačního dohledu.

3.1 Programy zacházení

Program zacházení tvoří s odsouzeným jedincem podstatný bod penitenciárního působení. Jedná se o aplikování různých složek výchovy do penitenciární praxe, které jsou důležité pro proces nápravy pachatele (Jůzl, 2017).

Program zacházení je součástí výkonu trestu odnětí svobody. Z tohoto důvodu program nalezneme legislativně ukotven, a to v zákoně č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody a o změně některých souvisejících zákonů.

Zákon (169/1999 Sb.), konkrétně § 40 uvádí, že *k dosažení účelu výkonu trestu věznic stanoví pro každého odsouzeného program zacházení jako základní formu cílevědomého a komplexního působení, jehož cílem je připravit odsouzeného na soběstačný život v souladu se zákonem po propuštění z výkonu trestu* (Zákon č. 169/1999, © 2021).

V České republice došlo k ustálení pěti složek výchovy, které jsou rozvíjeny v rámci programů zacházení, aby tak bylo docíleno všestranného rozvoje jedince. Jednotlivé složky

výchovy jsou zahrnuté v dílčích aktivitách, které jsou obsahem takových programů (Jůzl, 2017).

- *Výchova rozumová – vzdělávací aktivity*
- *Výchova mravní – speciálně výchovné aktivity*
- *Výchova pracovní – pracovní aktivity*
- *Výchova estetická – udržování vnějších vztahů (extramurální oblast)*
- *Výchova tělesná – volnočasové aktivity*

(Jůzl, 2017, s. 372–375)

Programy by měly být sestavovány individuálně, a to z toho důvodu, aby došlo k vyřešení konkrétní situace a podle individuálních specifických potřeb jedince. Jsou vytvářeny i podle skupin pachatelů, ke kterým může být zachován jednotný přístup ke konkrétním problémům, které existují u dané skupiny odsouzených (Jůzl, 2017).

Nejprve dochází k navržení programu podle zprávy o odsouzeném (Raszková, 2014). V zákoně (169/1999 Sb.), § 41 nalezneme následující definici. *Komplexní zpráva je shrnutím výsledků psychologického, pedagogického, sociálního, případně lékařského posouzení, hodnocení rizik a potřeb a jiných dostupných materiálů k osobě odsouzeného, její obsah je důvěrný* (Zákon č. 169/1999, © 2021).

Dalším krokem je sestavování programu pro pachatele, kterým se zabývá v nástupním oddělení speciální pedagog spolu s odsouzeným a dalšími specialisty. Při jeho formulaci dochází k určení hlavního cíle působení na odsouzeného. Současně i metod, které budou k cíli směřovat (Raszková, 2014).

Program zacházení existuje i v další podobě, která je uplatňované u pachatelů, kteří si nevybrali žádný z programů věznice. Jedná se o minimální program zacházení, obsahující následující činnosti (Jůzl, 2017).

- *Pracovní činnosti pro vězňaci*
- *Sebeobslužné činnosti*
- *Sociální dovednosti související s bezproblémovým životem*
- *Právní minimum*
- *Základy zdravotní hygieny*

- *Možnost uplatňování své případné záliby*

(Jůzl, 2017, s. 374)

V rámci programu je důležité, aby docházelo ze strany pracovníků ke správnému motivování odsouzeného a využívání jeho dosavadních schopností a dovedností. Zároveň je důležité dbát na individuální přístup ke každému z odsouzených (Jůzl, 2017). Raszková (2014) spatřuje správné motivování pachatelů jako významný činitel, který se na účinnosti programu odrazí. Přínos v programech zacházení spatřuje tehdy, pokud je pachatel odhodlaný program plnit, absolvovat a vyvíjí snahu nastavený cíl splnit.

V rámci penitenciární péče je důležité připravit jedince na návrat do společnosti, kde vše funguje jiným způsobem, než byl doposud zvyklý. Proto je důležité, při již zmíněném předvýstupním rozhovoru zjistit, jaké základní aktivity by měly proběhnout při propouštění jedince, v případech, kdy to situace klienta vyžaduje (© 2012, časopis Sociální práce).

Aktivity nejsou povinné jako celkové předvýstupní šetření. Takové činnosti jsou základními startovacími body, od kterých se může klient při odchodu z vězení odrazit. Jedná se především o získání ošacení a obuvi od neziskových organizací, finanční příspěvek při propuštění, který může být maximálně 2000 Kč, pomoc zajištění dopravy z věznic do místa pobytu (© 2012, časopis Sociální práce).

Pokud taková situace nastane, je zde předpoklad, že bude zapotřebí využít postpenitenciární péče a programů, které dokončí resocializační proces, zahájený péčí ve vězení (© 2012, časopis Sociální práce).

3.2 Probační programy

V nynější kapitole se soustředíme na popis odlišnosti mezi probačním programem pro mladistvé a dospělé pachatele. Jejich definice je důležitá pro vymezení dalšího programu, na který se zaměříme v praktické části výzkumu bakalářské práce.

Probační program pro mladistvé pachatele

Probační program pro mladistvé je pojmem a alternativním trestem, který je legislativně ukotven v zákoně č. 218/2003 Sb., o soudnictví ve věcech mládeže, konkrétně § 17. *Probačním programem se rozumí zejména program sociálního výcviku, psychologického poradenství, terapeutický program, program zahrnující obecně prospěšnou činnost, vzdělávací, doškolovací nebo jiný vhodný program k rozvíjení sociálních dovedností a osobnosti mladistvého, a to s různým režimem omezení v běžném způsobu života, který*

směřuje k tomu, aby se mladistvý vyhnul chování, které by bylo v rozporu se zákonem, a k podpoře jeho vhodného sociálního zázemí a k urovnání vztahů mezi ním a poškozeným. Probační program schvaluje ministr spravedlnosti a zapisuje se do seznamu probačních programů vedeného Ministerstvem spravedlnosti (Veteška, 2015).

Probační program může mladistvému uložit soudce a v přípravném řízení i státní zástupce. Zároveň může být program uložen jen v takovém případě, kdy mladistvý s jeho uložením souhlasí (Veteška, 2015).

Probační programy pro mladistvé jsou poskytovány NNO, které s PMS spolupracují. Aby mohl být program zařazen mezi probační programy, musí jejich poskytovatelé získat akreditaci, po které je program následně zapsán do již zmíněného seznamu. Zároveň Ministerstvo spravedlnosti uděluje dotace, aby mohly být programy realizovány. Dotace jsou poskytnuty jen v takovém případě, že se program již nachází na seznamu akreditovaných probačních programů (Matoušek a kolektiv, 2005).

Zde je úkolem PMS snaha o rozvoj takových programů, které budou efektivně působit na mladistvého. Probační pracovník při účasti mladistvého na probačním programu vykonává probační dohled. V jeho závěru odesílá soudu zprávu o absolvování programu společně s výsledky o mladistvém pachateli (Veteška, 2015).

Probační program pro dospělé pachatele

Pod pojmem probační program, který je určen pro dospělé pachatele, se nachází jiná záležitost, než je tomu u programu pro pachatele mladistvé. V této situaci se jedná pouze o vytvořený postup, který bude dodržován v rámci probačního dohledu. Probační program pro pachatele se zpracovává při prvních konzultacích v rámci probačního dohledu. Tedy při individuálních sezeních klienta s probačním úředníkem. Probační program pro dospělé pachatele je taky nazýván jako **plán dohledu** (Matoušek, 2005).

Jedná se o přesně stanovené podmínky, intervaly konzultací a cíle, které charakterizují průběh dohledu. Jde tedy o zásadní dokument, který je sestavován podle souhrnné analýzy rizik a potřeb odsouzeného – SARPO. Probační program obsahuje konkrétní jednotlivé činnosti, metody a postupy, které při jejich dodržování a spolupráci klienta s probačním úředníkem, povedou k postupnému přiblížení k hlavnímu stanovenému cíli, směřujícímu k resocializaci (Štern a kolektiv, 2010). Společně s tím je v programu uvedena klientova další spolupráce s organizacemi a osobami. Zároveň při prvních setkáních je klient

probačním úředníkem poučen o skutečnostech, které nastanou, pokud nebude probační program dodržován (Matoušek a kolektiv, 2005).

Probační program se v průběhu upravuje. Konkrétně se jedná o formu a časový harmonogram konzultací. Nelze vždy na začátku spolupráce stanovit jasný počet setkání, jelikož situace klienta se v průběhu procesu může různým směrem měnit a s tím i množství potřebných setkání klienta s probačním úředníkem. Při úpravách a aktualizacích dochází současně vyhodnocování úkolů, uložených povinností a cílů, zda došlo k jejich naplnění, a kterým je potřeba věnovat i nadále pozornost. (Štern a kolektiv, 2010).

Při vytváření probačního programu je podle Šterna (2010) nejdůležitější dbát na povinnosti a omezení, které pachateli uložil soud. Podle nich je vytvořené jádro programu, na kterém je postavený zbytek obsahu programu.

Jde především o následující úkoly a restriktce, které jsou ukotveny v TZ přesněji v § 48 odst. 4. Zejména se jedná o náhradu škody poškozeným, nekonzumovat alkohol či psychotropní látky, zákaz vstupu na konkrétní místa. Dále například podrobení se určitým programům, mezi které patří program psychologického poradenství nebo **probační resocializační program** (Štern a kolektiv, 2010).

Na konci spolupráce mezi probačním úředníkem a klientem dochází k závěrečnému vyhodnocování stanoveného probačního programu a hodnocení spolupráce včetně splněných cílů a povinností (Štern a kolektiv, 2010).

3.3 Probační resocializační programy pro dospělé pachatele

Probační resocializační program je pojem, který není ukotven legislativou. Jeho pojetí je však stejné, jako probační programy pro mladistvé pachatele. Probační **resocializační program je určen pro dospělé pachatele s nařízenou a dobrovolnou účastí, či doporučením od probačního úředníka**. O nařízenou účast se jedná tehdy, pokud je účast na PRP uložena pachateli soudem jako přiměřená povinnost, a to nejlépe v rámci probačního dohledu. V případě dobrovolné účasti, anebo účasti, která byla pachateli doporučena probačním úředníkem, se dojednává absolvování programu v rámci výkonu dohledu úředníka, který účast na PRP zahrne do probačního plánu (© 2017, Portál justice).

PRP lze definovat jako specifický způsob zacházení s pachatelem, jemuž byla podle § 48 zákona č. 40/2009 Sb., trestního zákoníku, uložena přiměřená povinnost podrobit se

vhodnému programu sociálního výcviku a převýchovy, podrobit se vhodným programům psychologické poradenství (© 2017, Portál justice).

Ministerstvo Spravedlnosti uděluje akreditace PRP stejným způsobem, jako je tomu u probačních programů pro mladistvé pachatele. Na realizaci programu si mohou zažádat jen takové organizace, které již mají PRP pod Ministerstvem spravedlnosti akreditovaný (© 2017, Portál justice).

PRP pro dospělé pachatele je taktéž organizován nestátními neziskovými organizacemi, které spolupracují s PMS. Cílem probačního resocializačního programu je docílit u klientů resocializace, změny v chování a osobnosti pachatele, který po absolvování takové programu bude žít v souladu s normami společnosti a bez páchaní trestné činnosti (Klíma, 2001).

Program se věnuje konkrétním individuálním potřebám a komplikacím jedince, se kterými se v průběhu resocializace setkává. Jedná se tak o působení ze strany pracovníka PRP na klienta, kde se objevují prvky podpory a kontroly. (Klíma, 2001).

Klíma (2001) uvádí tři základní principy, které jsou podstatné pro působení na klienta v probačním resocializačním programu. Prvním z nich je přiměřené jednání. Ke klientovi by měl pracovník PRP přistupovat s respektem k jeho osobnosti, možnostem a hranicím. Zároveň je žádoucí, aby pracovník ke klientovi přistupoval bez předsudků. Druhým z principů je vhodné nastavení metod a technik, které budou při PRP využívány, ale i vhodné nastavení cílů, kterých klient může dosáhnout. Cíle by měly být pro klienta dosažitelné a společně s tím i smysluplné. Posledním principem je správně načasované reagování na změnu, která se u klienta očekává a hledání nových, účelnějších způsobů, jak daný problém vyřešit (Klíma, 2001).

V rámci prevence je PRP nejvíce užitečný v přípravném řízení, kdy program působí jako alternativní trest. Pachatelé jsou tak zapojeni do řešení své situace a spáchaného trestného činu. Při správném působení na pachatele dochází k přehodnocení a uvědomění si následků spáchaného trestného činu. Zároveň se klient podílí na řešení jeho aktuální situace, ze které se chce vymanit. Při PRP je důležité klienta motivovat k aktivnímu zapojení a spolupráci, která povede k úspěšnému absolvování programu (Klíma, 2001).

II. PRAKTICKÁ ČÁST

4 VÝZKUM

Výzkum je zaměřen na **obsah a přínos probačního resocializačního programu** pro pachatele, kteří se programu účastní dobrovolně, ale i pro pachatele, kteří mají účast nařízenou soudem. Podrobněji nás bude zajímat náplň a výhody programu z pohledu pracovníků probačních programů, kteří mají za sebou bohatou praxi v rámci organizování a realizování programů, spolupráce s Probační a mediační službou a komunikace s klienty, které se snaží stabilizovat a resocializovat zpět do společnosti. Účast na programu je jedním z postupů při uložení probačního dohledu soudem. Jak už z názvu vyplývá, dohled vykonává úředník probační a mediační služby.

PRP jsou jedním z typických postupů probace. Jejich úkolem je zajištění výkonu sankce. Cílem je dosažení změny v chování, postojích, životním způsobu klienta, snížení možné recidivy a úspěšné zařazení zpět do společnosti.

I když základním smyslem programů je sociální re-integrace pachatelů, je v praxi uplatňován širší metodický model označovaný jako alternativní socializace. Tento přístup cílí svoji pozornost a odbornou kapacitu na podporu a **rozvíjení pozitivních funkcí** běžných socializačních procesů (Klíma, 2001). Probační resocializační programy **jsou realizovány subjektem, který stojí mimo probační a mediační službu.**

Ve výzkumu se konkrétně zaměřím na popis obsahu PRP, a jaký je jeho přínos pro další život klienta, který se má díky programu úspěšně zařadit zpět do společnosti bez páchání další trestné činnosti. Tomášek (2010) v téhle souvislosti upozorňuje na důležitost výsledků, které se mají přenášet do praxe, a tak mohou v jisté míře pozitivně přispívat ke snížení zločinnosti, ale i pozitivnímu působení na pachatele trestné činnosti.

Výsledky daného výzkumu mohou posloužit v praxi pro zlepšení probačních resocializačních programů, aby byly tzv. šité na míru pro pachatele, a tak aby došlo ke **zvýšení efektivity programu v rámci jeho obsahu a procesu.** Výsledky mohou být dále užitečné pro **rozvoj programů**, a to zejména pro dospělé pachatele trestných činů. I když stále dochází k akreditaci nových programů, jejich nabídka pro dospělé pachatele je velmi nízká. Výsledky mohou poukázat, jak velký mají programy přínos v rámci resocializace a na rozvíjení pozitivních funkcí pachatele, a zda je důležité a potřebné programy dále akreditovat Ministerstvem spravedlnosti a vyvíjet snahu o jejich rozvoj po celé České republice.

4.1 Výzkumné cíle

Hlavní cíl:

- Cílem je popsat obsah probačního programu a zjistit **vliv na rozvoj pozitivních funkcí** u klientů s dobrovolnou i nařízenou účastí z pohledu pracovníků probačních resocializačních programů.

Dílčí cíle:

- Zjistit vliv programu na hledání **nového zaměstnání** klienta.
- Popsat vliv programu na **vytváření nových a obnovení starých sociálních vztahů** klienta.
- Zjistit, zda má program vliv na **rozvoj finanční gramotnosti** klienta.
- Zjistit vliv programu na **schopnost** klienta **vyhledat nové bydlení**.
- Prozkoumat, zda má program vliv na **posílení motivace** klienta **žít v souladu se společností**.

4.2 Výzkumné otázky

Hlavní výzkumná otázka:

- **Jaký vliv má obsah** probačního resocializačního **programu na rozvoj pozitivních funkcí** klientů s dobrovolnou i nařízenou účastí podle pracovníků probačních resocializačních programů?

Dílčí výzkumné otázky:

- Jaký vliv má program **na hledání nového zaměstnání** klienta?
- Jak program ovlivní **vytváření nových a obnovení sociálních vztahů** klienta?
- Jaký má program vliv na **rozvoj finanční gramotnosti** klienta?
- Jaký vliv má program na schopnost klienta **najít nové bydlení**?
- Jaký vliv má program na **posílení motivace** klienta **žít v souladu se společností**?

4.3 Výzkumný soubor

Základní výzkumný soubor je složen z pracovníků PRP. Pro **výběrový soubor** byl použitý **kvótní výběr**. Soubor byl vytvořen ze tří pracovníků PRP, kdy každý pracovník koordinuje jiný program. Všechny programy jsou schváleny a akreditovány Ministerstvem spravedlnosti. Zároveň bylo požadováno, aby měl pracovník zkušenost s probačními resocializačními programy, anebo v minulosti pracoval s osobami po výkonu trestu odnětí svobody v rámci postpenitenciární péče.

Pro rozhovor bylo vytvořeno 8 **otevřených hlavních otázek**, na které respondenti odpovídali během 30-40 minut. V průběhu sběru dat došlo i k menším komplikacím. Kvůli opatřením v rámci pandemie COVID -19 nebylo možné provést rozhovory osobně. Realizace rozhovorů proběhla online formou, tedy přes videokonference. Zároveň proběhly pouze tři rozhovory z důvodu malého počtu akreditovaných probačních resocializačních programů pro dospělé pachatele, ale i kvůli aktuální nemožné realizaci PRP kvůli pandemii.

4.4 Pojetí výzkumu

Jelikož byl zvolen kvalitativní typ výzkumu, využijeme nejčastěji používanou techniku, a to techniku **hloubkového rozhovoru**. Švaříček a Šedřová (2007) uvádí, že se jedná o dotazování pomocí otevřených otázek, které jsou pokládány respondentovi. Badatel zároveň rozhovor vede, dotazuje se v průběhu a rozhovor ukončuje.

Díky hloubkovému rozhovoru jsou zkoumáni členové jasně daného prostředí a jasně dané sociální skupiny, kde je cílem získat pochopení jednání, jakým disponují členové skupiny. Pohled členů skupiny nijak neomezujeme, protože při rozhovoru používáme otevřené otázky, a tak nedochází k omezení výpovědi respondenta, jako při výběru položek v dotazníku při kvantitativním výzkumu.

Konkrétně se jedná o **typ polostrukturovaného rozhovoru, který je typický pro zakotvenou teorii**. Pro uskutečnění takové rozhovoru byly vytvořeny otevřené otázky, které povedou rozhovor směrem k tématu o obsahu a zkušenostech s programem ze strany pracovníků. Otázky byly vytvořeny v souladu s výzkumnými cíli. Ke každé hlavní otázce jsou přiděleny doplňující otázky, aby došlo k přesnému a úplnému zodpovězení otázky ze strany respondenta.

4.5 Plán zpracování dat

Ke zpracování dat byla vybrána metoda kvalitativní analýzy, tedy **otevřeného kódování**, které je součástí vědecké metody **zakotvené teorie**. Cílem takové teorie je vytvoření nové teorie, která je zakotvená v datech a popisuje vztahy mezi proměnnými. (Švaříček, Šed'ová, 2007).

Otevřené kódování je první fází zakotvené teorie, bez kterého by nebylo možné dále analyzovat data. Nejprve musí dojít k rozebrání textu. Pojednává se zde o dvou prvcích, které spolu úzce souvisí. Jedná se o **koncept** (jméno) a **indikátor** (jev). Indikátorem je označován text obsažený v datech, tedy například úryvky z výpovědí respondentů. Koncept představuje názvy, které jsou přiřazovány jednotlivým indikátorům (Švaříček, Šed'ová, 2007). Tímhle způsobem dochází k přesnému pojmenování a reprezentování určitého fenoménu. Velké množství jevů je potřeba seskupovat podle podobnosti k sobě, a tak lze docílit snížení počtu objektů, se kterými se bude dále pracovat. Tahle fáze se nazývá **kategorizace**. Postupně dochází k získávání určité podoby kódů, které jsou rozděleny a seskupeny podle významů. Vznikají tak vytvořené kategorie, které jsou podstatné pro navazující fázi zakotvené teorie (Strauss a Corbinová, 1999).

5 ANALÝZA DAT

Během otevřeného kódování jsme postupně vytvářely kategorie, které popisují celkovou strukturu a význam probačního resocializačního programu, co klientům účast v PRP přinesla podle pracovníků, jaký je postoj klientů k účasti, jak vypadal jejich život před a po absolvování programu, a jakým způsobem samotní klienti vidí svůj život do budoucna.

Celkem bylo vytvořeno 10 kategorií. Prvních 6 kategorií zahrnují faktory, které ovlivňují absolvování programu i komplexní resocializaci, a to ze strany pracovníka, klienta nebo společnosti. Další 4 kategorie se věnují konkrétním oblastem, ve kterých je potřeba dosáhnout změny stavu, stabilizace klienta, zjistit, jaké jsou příčiny situace, ve které se klient nachází, jak se daná oblast vyvíjela během probačního programu, co bylo motivací a překážkou, ale i to, jestli se situace v dané oblasti změnila po absolvování programu pozitivním směrem.

5.1 Výsledky otevřeného kódování a kategorizace

Kategorie č.1 - I cesta může být cíl

Forma programu – individuální konzultace, korespondence, přednášky, podpora hledání zaměstnání, kurz finanční gramotnosti, mapování problémových oblastí, zjišťování progresu v oblastech, evaluace, podmínky pro zařazení do programu, časová struktura programu, progres v životním stylu, dohoda o rozsahu práce, příčiny páchaní trestné činnosti, požadavky klienta, řešení rizikových oblastí, stabilizace

Kategorie č. 2 - Co nám hází klacky pod nohy

Recidiva, nemožnost dokončení programu – nemoc, přerušení vazeb, bytová situace na trhu, neefektivní řešení dluhů v zákoně, pocit nejistoty po VTOS, strach z odsouzení společností, ztráta soukromí ve VTOS, zdravotní stav po VTOS, stigma, záznam v trestním rejstříku, strach pronajmout byt nezaměstnanému, vtažení do trestné činnosti druhou osobou, riziko nocleháren

Kategorie č. 3 – Kam směřujeme

Vysoká úspěšnost v rizikových oblastech, resocializace, plánování do budoucna, stabilizace klienta, hrdost ze změny, běžné starosti, vyhovující zaměstnání, bydlení, splacení dluhů, plnohodnotné trávení volného času, obnovení vztahů, celková spokojenost, zázemí,

plánování budoucnosti bez TČ, přínos PRP pro život klienta, zvýšení sebehodnocení klienta, tvorba životopisu, klidné začlenění, zvýšení finanční gramotnosti

Kategorie č. 4 – Ani o krok zpět

Ponaučení, mít zaměstnání, nedokončení PRP, uložená povinnost, samostatnost, dobrovolnost, strach z recidivy, plánování budoucnosti, nový život, podnikání, dobrý vztah s pracovníkem PRP, rodina, ztráta motivace

Kategorie č. 5 – Takhle to cítím já

Individuální přístup klienta - aktivní, nedůsledný, přispívání PRP na stav klienta, změna uvažování nad TČ, vděčnost za PRP, zamyšlení nad sebou, pocit respektu, snaživost, přístup z nutnosti, pochopení PRP, přístup ovlivněný strachem, uvědomění chyby, psychická pomoc a podpora

Kategorie č. 6 – Chci ti jen pomoci

Nastavení a plnění režimu, tvrdá láska, prevence relapsu, nový náhled na TČ, vyslechnutí, pomoc a podpora, kontrola PMS, dobrý vztah s klientem, pocit respektu, evaluace, změna v rizikových oblastech, spolupráce s dalšími organizacemi

Kategorie č. 7 – Práce drží řád – naději v nás

Nezaměstnanost kvůli stigmatizaci, záznam v trestním rejstříku, motivace: peníze a splacení dluhů, vyhovující zaměstnání, zaměstnání díky příbuzným, tvorba životopisu, zdravotní komplikace

Kategorie č. 8 – Bydlím, tedy jsem

Poskytnutí bydlení u rodiny, snaha o hledání bydlení v PRP, postupný vývoj bydliště během PRP, neschopnost najít bydlení, důležitost rodinného prostředí, riziko nocleháren, pomoc PRP: ubytovna, startovací byty, snaha o pronájem, situace na trhu jako překážka, snaha o bydliště bez rizika, faktor nezaměstnanosti

Kategorie č. 9 – Rodina základ státu

Individuální přístup rodiny, podpora rodiny, zlepšení rodinných vztahů, zapojení rodiny do PRP, Vliv trestného činu na rodinu, podpora v absolvování programu, důležitost rodinného zázemí, podpora blízkých, zavržení rodinou – recidivisté, bydlení u rodiny, zaměstnání přes přátele, VTOS kvůli rodině, důležitost vztahů

Kategorie č. 10 – Koruna ke koruně

Zadluženost klientů, finanční podpora PRP, finance z VTOS, dluhy kvůli nezaměstnanosti, finanční situace: individuální, nezodpovědné zacházení s penězi, cíl: splacení dluhů, našetřit finance, umět vyžít, tendence neutráct, potřeba skromnosti, finance rovná se bydlení, snaha o zlepšení finanční situace, podpora: insolvence, úspěšnost v kurzu finanční gramotnosti, šetrivý přístup, důležitost odměny

5.1.1 I cesta může být cíl

První kategorie obsahuje kódy, které zahrnují vše, s čím se klienti a pracovníci při **individuálních konzultacích** v rámci PRP setkávají. Z výpovědí respondentů vyplývá, že **stanovení formy a rozsahu programu** je velmi individuální a odvíjí se podle mnoha faktorů. (R1) *Je to individuální program. Každý má svůj individuální plán a dělá se vždy to, co je potřeba.* Jeden z hlavních činitelů, které ovlivní obsah programu je důvod, proč klient program absolvuje. (R3) *V praxi to funguje tak, že klient to dostane soudně dané účastnit se programu, anebo je mu to doporučeno probačním a mediačním pracovníkem, anebo případně dochází do programu sám od sebe. Podepíše se dohoda, která určuje spolupráci. A celé je to velmi individuální.* Individualitu obsahu programu dokládají i další výpovědi respondenta. (R2) *Když je jim uloženo podmíněné propuštění, tak to berou jen jako povinnost a je to více formální, než aby do toho dávali nějakou energii.* Lze tedy vyzorovat, že pokud klient do programu dochází z vlastního rozhodnutí, anebo doporučení PMS, je náplň programu více obsáhlá. (R3) *Pokud je ta spolupráce na doporučení, anebo dobrovolná, pak se ten program přizpůsobuje požadavkům klienta i úředníka.*

Při prvních setkáních řeší pracovníci s klienty zejména **stanovení časového rozsahu spolupráce a mapování rizikových oblastí**. Z rozhovorů vyšlo najevo, že klienti potřebují vyřešit problémy ve velmi podobných až stejných rizikových oblastech. (R2) *Nejčastěji když klient přichází, tak se řeší sociální zázemí. Což znamená, že má opravdu bydlení, práci a příjem. Tohle jsou nejčastější formy spolupráce.* (R3) *Většina klientů, kteří ukončí program, tak se je snažím vypustit v takovém stabilizovaném stavu, toho bydlení, zaměstnání a vztahů.*

Snaží se zjistit, co **vedlo klienty k páčání trestného činu**, ale zároveň se snaží o to, aby došlo ze strany klienta k pochopení celé situace a proč by už neměl páchat trestnou činnost. (R1) *My jsme tady proto, abychom pomohli těm lidem se vyznat v tom, co je vedlo k tomu, že páchali trestný čin. Získat jakýsi náhled, aby na to viděl. V podstatě jde o to, jak se klient vypořádá s následky, které páchal.* Po celou dobu programu dochází ke zjišťování, zda

dochází k postupnému **progresu v rizikových oblastech, osobnosti a životním stylu klienta**. Zda dochází k progresu, zjišťují pracovníci v rámci evaluace. Z rozhovorů vyplývá, že každý PRP má svou vlastní koncepci vyhodnocování, zda dochází k postupné změně v rizikové oblasti. (R3) *U nás jsou ty výstupy takové konkrétnější. Tím je myšleno to, že výstupem jsou zprávy, které sepisují pro PMS o klientovi a o naší spolupráci.* (R1) *To, co jsme zavedli u těch dospělých pachatelů tak je to, že nestačí, že tady jen prosedí konzultace. Musí napsat na závěr a obhájit pětistránkovou práci. Takže je to taková reflexe, ze které je poznat, jestli se změnilo uvažování klienta.* (R2) *S klientem děláme taková cvičení, které monitoruje tady ten jeho progres. Kde má napsanou škálu oblastí a každý týden označuje, jak se cítí.*

5.1.2 Co nám hází klacky pod nohy

Další kategorie obnáší kódy, které poukazují na to, **jaké situace jsou překážkou**, co brání klientům v průběhu resocializace, ačkoli jsou motivováni žít v souladu se společností. Výčet takových situací je opravdu velký a individuální. Veškeré problémy se odvíjí od dané situace a stavu klienta. Můžeme je rozdělit do dvou podskupin podle toho, jak a kde problémové situace vznikají. Kromě toho se všichni respondenti shodují na prohlubování problémů a neřešitelných situacích v rámci pandemie COVID-19.

Komplikace, se kterými se klienti po výstupu z vězení setkávají, jsou často **způsobeny společností**, která je odsuzuje, i když jsou pod probačním dohledem a vyvíjejí snahu žít v souladu se společností. (R3) *Tady ten člověk má razítko z výkonu trestu a hned jsou tam překážky, které jsou náročnější. Ta podpora na začátku je důležitá. Je pochopitelné, že se ta společnost bojí, ale na jednu stranu si myslím, že by měli hodně přemýšlet nad tím, že ten člověk má podmínku, a že fakt ta motivace je tam obrovská. Proto oslovují organizace, že na sobě chtějí pracovat, že se do toho vězení nechtějí vrátit zpátky.*

Kromě toho, že jsou pachatelé stigmatizováni kvůli VTOS, je zde další častou překážkou skutečnost, že je klient romského etnika. (R2) *Když je tam ta překážka romského původu, tak to **bydlení je už úplně nerealizovatelné**.* Na základě stigmatizace se odvíjí řada dalších komplikací v různých rizikových oblastech klientů. Dalším problémem je **záznam v trestním rejstříku**, kvůli kterému si klienti **nemohou sehnat zaměstnání**, a řešit tak případné **dluhové situace**.

Další skupinou jsou problémy, které se vyskytují již ve VTOS a mají dopad na situaci pachatele, který je podmíněčně propuštěný. V takové situaci mají často klienti **strach** právě

už ze zmíněného odmítnutí, **nepřijetí společnosti a pocitu nejistoty**. Velmi často dochází k **přerušeni vazeb** s blízkými, kdy klient se pak nemá na koho obrátit, aby svou situaci dokázal vyřešit. Další často vyskytovanou komplikací je **zdravotní stav**, kvůli kterému si klienti hledají hůř zaměstnání, problém mohou mít také s **dokončením programu** v určitém časovém rozmezí. (R3) *Ten člověk, který je po výkonu trestu tak tam prostě není zas tak kvalitní zdravotní péče. Tohle je takový faktor, který může nastat po výkonu trestu, a tak to samozřejmě může zkomplikovat nástup do zaměstnání.* (R2) *Jsou klienti, kteří program nedokončí. Nemusí to být, ale vždy hned to, že jsou nedisciplinovaní, ale je to kvůli nemoci, že jim ta situace a okolnosti nedovolí program dokončit.*

5.1.3 Kam směřujeme

Ve třetí kategorii lze vidět vytvořené kódy, které obsahují **společné cíle klientů a pracovníků**, kterých chtějí dosáhnout. Hlavním cílem je podpora a **pomoc v rizikových oblastech** života a **resocializace** klienta. Z výpovědí respondentů vyplývá, že nejdůležitějším a prvním cílem, který je potřeba uskutečnit po zmapování oblastí, je **stabilizace stavu klienta**, od které je možné se odrazit a řešit další problémové situace. (R3) *Když člověk vychází z výkonu trestu, tak je nejistý. Je zde mnoho různých otázek, vyšel z takového normálního života. Takže to všechno jsou věci, které se tady snažíme nějakým způsobem řešit a stabilizovat. Záleží na té situaci.* (R2) *My tady tématům ohledně drog a podobně věnujeme hodně času, ale tomuhle se dá věnovat, až je klient sociálně stabilizovaný.*

Pracovníci se tedy shodují, že pokud má klient **adekvátní zázemí**, tedy **bydlení, zaměstnání a obnovené vztahy s rodinou**, můžou se začít věnovat dalším tématům, která se objevila během spolupráce, ale i konkrétním přáním klienta, popřípadě probačního a mediačního úředníka. Opět jsou takové cíle velmi individuální. (R1) *Záleží na celkové situaci a stavu klienta. Jedná se například o splácení dluhů.* (R1) *Tohle se nedá, ale říct o všech klientech. Někteří se v dluhové situaci nenachází. I když se nejedná vždy o dluhovou situaci, je v programech zahrnutý i cíl zvýšení finanční gramotnosti.*

Po vyřešení problémů, nebo po nastavení plánu, kterého se klient drží a situace se zlepšuje, pracuje pracovník s klientem na jeho **celkové spokojenosti a osobnosti klienta**. Z rozhovorů vzešlo, že pracovníci cílí na to, aby klienti dosáhli stádia, kdy budou řešit **běžné problémy**, které se týkají většiny společnosti. (R2) *Mám teď klienta, který si hledá podnájem, ale má pejska a s tím se bydlení hledá obtížně. Ale to už je taková hezká starost.*

Klient je už v takovém stavu, že řeší v uvozovkách normální věci a už neřeší to, že by tam či jinam nemohl.

S celkovou spokojeností klienta se vážou i další cíle, na kterých společně pracují. Pracovníci se snaží dosáhnout i lepšího psychického stavu a sebehodnocení klienta. Chtějí, aby byl **program** pro klienty a jejich budoucí **život** velkým **přínosem**. (R3) *Snažíme se, aby byl program přínosný pro obě strany.* Toho se snaží pracovníci dosáhnout různými způsoby. (R1) *Takže když oni si na ten náš způsob práce zvyknou, začínáme se bavit co s životem dál, co by si přál v budoucnu.* (R3) *Je potřeba tu jejich situaci vybalancovat, aby nebyli tak vystresovaní. Je potřeba, aby si ten člověk udělal i radost a nezapomínal na sebe.*

5.1.4 Ani o krok zpět

Kategorie s názvem Ani o krok zpět v sobě zahrnuje **faktory**, které jsou pro klienty **silnou motivací**. Klienti potřebují stimul nejen k dokončení programu, ale i k řešení své situace a k životu bez trestné činnosti. Zároveň jsou uvedené i důvody, kdy klienti jakoukoliv míru motivace postrádají.

Motivační faktory jsou opět velmi individuální a **vychází ze situace klienta**, ve které se nachází. Podle motivačních faktorů můžeme klienty členit do několika skupin. První skupinou jsou klienti, kterým byla **uložena povinnost** soudem PRP absolvovat. Z rozhovorů vyplývá, že právě uložená povinnost je jedna z hlavních tendencí, proč chtějí a snaží se program dokončit. (R2) *Klienti mají motivaci program dokončit, jelikož je to pro ně v uvozovkách nějaká povinnost. Jsou samozřejmě takoví, kteří to berou jen jako povinnost a je to více formální než obsahově, aby do toho dávali více energie.* (R1) *Ti dospěli už ví, když byli ve výkonu, když už těch problémů mají za sebou víc, tak to chtějí mít tzv. odkroucené, a tak mají nějakou disciplínu.* Často dochází i k přehodnocení situace ze strany klienta. Získá tedy motivaci v průběhu programu, kdy začne cítit za potřebné svou situaci řešit. (R3) *V případě, že to má dané soudem, tak se tam může změnit to, že může vnímat něco, co může být k něčemu prospěšné, a že ho to víceméně baví a není to jen taková ta povinnost, že musí, protože mu to soud určil.*

Druhou skupinou jsou klienti, které motivují **dobré vztahy**, a to už jak s rodinou, partnerem, anebo s pracovníkem PRP. Klienti jsou často motivováni právě rodinou, aby program dokončili, či naopak chtějí vztahy s rodinou obnovit, a tak jsou motivováni vše zvládnout, **stát se samostatnými**, aby rodina ocenila jejich snahu a progres. Stimul přichází i tehdy, pokud pracovník s klientem zvládnou navázat dobrý vztah a komunikaci. (R2) *Já jim můžu*

věnovat hodinu týdně, a tak se ten vztah vytváří hned jinak a oni se i snaží a vědí, že to musí dělat, a většina i chce.

Další část klientů je motivovaná tím, že již od samého začátku PRP nechtějí vrátit zpět do VTOS a touží žít v souladu se společenskými normami. Vyvíjí tedy snahu, jelikož jsou ze své minulosti **ponaučeni**. (R3) *Je tu i skupina klientů, kteří najednou zjistí, i když jsou po výkonu trestu, že udělali chybu a uvědomují si to. Mají tak tendence řešit rizikové oblasti a s tím spojené plánování svého života do budoucna. Tahle motivace je taktéž výrazně spojena s klienty, kteří vstupují do programu dobrovolně.*

Další specifickou skupinkou jsou klienti, kteří páchají trestnou činnost opakovaně, tedy recidivisté. Zde se pracovníci shodují, že je velmi **obtížné najít stimul** ze strany klienta. (R1) *Když nám pošlou člověka, kterému je 40 let, byl pětkrát ve výkonu, tak s ním nikdo nehne. Já nezajistím, že se jeho život otočí, to je nemožné. Ztráta motivace přichází i tehdy, pokud klienta odsuzuje okolí, tedy již ze zmíněné stigmatizace a záznamu v trestním rejstříku. (R3) *Problém s motivací je tam tehdy, když má klient nějakou představu, co by chtěl, ale není mu to umožněno z důvodu trestné minulosti.**

5.1.5 Takhle to cítím já

Následující kategorie popisuje velmi **rozmanité přístupy** klientů v rámci spolupráce s pracovníkem PRP. Každý klient přistupuje ke své situaci a problémům odlišným způsobem. Pokud je u klienta motivace postrádána už z jakéhokoliv důvodu, přistupuje ke své situaci **skepticky, negativně a z nutnosti**. Přístup klientů je ovlivněn již zmíněnou motivací, ale i uvědoměním si, že pracovníci se snaží klientům **poskytnout psychickou pomoc a podporu** pro řešení jeho konkrétní situace. (R2) *Já jsem v uvozovkách ta hodnější, ke které si chodí pro rady, vyslechnu si ho a mám na něho čas.*

V takovém momentě, kdy klient cítí podporu, **vyvíjí snahu** a jeho **přístup je více aktivní, snaživý**, dokážou se **zamyslet nad trestnou činností**, kterou páchali a svou situaci a přístup přehodnotit. (R1) *Klient dojde k nám a říká, že je nevinný, že je to omyl. Ideální je, když po půl roce napíše, že to tak bylo, že páchal trestný čin, protože neměl jiný nápad, jak získat peníze, uvědomil si, že tím škodil a poškodil tolik a tolik fyzických osob. Vypořádal se s tím tak, že splatil dluhy a poprosil o odpuštění. Klienti v takové situaci cítí, že byl program pro ně přínosem a **je vděčný za možnost absolvování programu**, jelikož pochopil a vypořádal se svou situací a porozuměl, jak vzít život do vlastních rukou. (R1) *Jsou případy, kdy nám klienti poděkují, ale to jsou ti, kteří ještě ve výkonu nebyli. Ti, co měli třeba podmínku a už**

to bylo na spadnutí a dostali se do programu, kde s nimi bylo pracováno, a tak zpětně řeknou: dobře, že jsem absolvoval tady ten program, jinak bych byl už dávno ve vězení.

Klienti jsou za program vděční i z toho důvodu, jakým způsobem k nim přistupují samotní **pracovníci**. Vnímají, že s nimi jednájí na rovinu, **respektují** je a necítí ponižování. (R1) *Klient tady zažil, že má na něho někdo čas, že se o něho někdo zajímá, že tady cítí respekt. On totiž ve své komunitě a lokalitě zažíval jen posměch. Je mnoho klientů, kteří nám na závěr toho programu řeknou, že jsme byli jediní, kteří se s ním baví s respektem.*

Přístup klientů může být taktéž ovlivněn pocitem strachu z návratu do VTOS, nebo z obavy, že je rodina a okolí nepřijme. (R3) *Vzniká i spousta problémů u klientů z toho, že mají obrovskou obavu, že by se měli vrátit zpět do výkonu trestu. Mají prostě strach. Snažíme se proto pracovat i na tady těch odlišnostech.*

5.1.6 Chci ti jen pomoci

Šestá kategorie je zaměřená na **přístupy a metody pracovníků**. Pracovníci v rozhovorech popisují, jak je nejvhodnější s klienty pracovat, ale i jaké metody jsou velmi účelné, aby klient spolupracoval, aby došlo postupnému vývoji v rizikových oblastech pozitivním směrem a přehodnocení situace ze strany klienta. Pracovník zde působí především jako **psychická pomoc a opora**. Zároveň klientům aktivně naslouchají, aby klienti dosáhli pocitu jistoty, že má pracovník snahu vyslechnout si jeho potíže. (R1) *Já s nimi neřeším, jestli je vinen nebo ne. Já to neposuzuji. To dělala policie a já nejsem soudce. Já jsem tady proto, aby se resocializoval, aby nepáchal zlo. Takže je vtahujeme do této pozice. Tohle tvrzení dokládá i odpověď z dalšího rozhovoru. (R2) *Oni jsou nuceni a kontrolováni ze strany probačního úředníka. Což tak nějak rozdvouje ty naše role. Pod psychickou pomoc a podporu se dá zahrnout i **prevence relapsu**, kterou taktéž pracovníci využívají pro **zlepšení situace klienta**.**

Důležité je, aby došlo k nastavení individuálního plánu, čeho chtějí společně dosáhnout a vytvoření **dobrého vztahu** pro spolupráci. Cílí tak na to, aby docházelo k **plnění režimu** ze strany klienta, a využívají k tomu tzv. **tvrdou lásku**. (R1) *Takže jim říkáme, že nám na nich záleží, ale nebudou si dělat, co chtějí a kývat s námi. Pracovníci často využívají pro řešení různých problémových situací klienta i **spolupráce s dalšími organizacemi**, nebo službami. (R2) *Možná by bylo fajn zmínit, že máme hezkou spolupráci s kolegy z přechodových bytů, kteří jsou také pod stejnou organizací. (R3) *Zároveň pro ně máme zřízenou takovou podporu, kde nabízíme klientům využít možnost potravinové banky.***

5.1.7 Práce drží řád – naději v nás

Najít si zaměstnání je jedno z hlavních témat, které pracovníci s klienty řeší. (R1) *Tohle téma je jedno z těch nosnějších témat, které mi tady probíráme, takže patří sem, to budoucí pracovní uplatnění.* Následná kategorie zahrnuje kódy, které popisují co, vše může klienty postihnout pozitivním i negativním směrem při hledání zaměstnání v rámci PRP.

Pracovníci se ve svých výpovědích shodují, že klienti mají a **vyvíjejí snahu najít si zaměstnání**, jelikož si jsou vědomi toho, že to může mít pozitivní vliv na jejich aktuální finanční situaci, což je i jejich motivací proč by měli být zaměstnání. (R3) *Oni se všichni snaží jít honem do té práce. Rychle se tam dostat.* (R2) *Já si myslím, že ohledně té práce se snaží a vědí, že to musí dělat a většina i chce.* (R3) *Když někdo úspěšně chodí do PRP a je dospělý, tak má zájem se nějak pracovně zařadit.*

Na řešení nezaměstnanosti klienta má opět vliv individuální situace, ve které se nachází. Tudíž každý klient řeší odlišné okolnosti, které jsou spjaty s hledáním zaměstnání. Takové okolnosti můžeme dělit na kladné a záporné.

V oblasti zaměstnání dochází k největšímu střetu se stigmatizací jedinců po VTOS. Klienti ve většině případů vyvíjí snahu, aby byli pracovně zařazeni, ale je jim to ve velké většině zabráněno **kvůli záznamu v trestním rejstříku**. (R3) *Je mu to znemožněno z důvodu trestné minulosti, že prostě nemá čistý trestní rejstřík. Když tam bude mít zaměstnavatel čtyři kandidáty, kteří mají o práci zájem, kde jeden je, ačkoliv sympatický a vhodný člen a nemá čistý trestní rejstřík tak si samozřejmě vybere někoho jiného z těch tří, i když nemusí mít takovou hodnotu, jakou má tady ten člověk.* (R2) *To zaměstnání ovlivní i to, že byli ve VTOS. Na úřadu práce jim většinou dají kontakty, kam by se mohli dovolat, ale už se neověřuje, zda požadují čistý trestní rejstřík.* Mezi další znepríjemňující okolnosti patří **zdravotní komplikace**, které klienti důkladně řeší až po VTOS, a to může mít negativní dopad na nástup do zaměstnání. Pracovníci se ve výpovědích shodují, že aktuálně je pro klienty obtížné sehnat zaměstnání více než kdy dříve, a to kvůli pandemii viru COVID-19.

Klienti se ale setkávají i s takovými faktory, které jim nástup do zaměstnání usnadní. Děje se tak tehdy, pokud **klienta podpoří jeho příbuzní a přátelé**. (R3) *Není tomu tak, pokud je ta práce přes bývalého zaměstnavatele, kamaráda, anebo rodinného příslušníka.* Dalším pozitivní faktor je spojen s motivací. Pokud jsou klienti motivovaní, chtějí mít práci, anebo si najít práci, která pro ně budou zároveň koníčkem, snaží se klienti **dovzdělávat, účastnit**

se rekvalifikačních kurzů, anebo ve výjimečných případech se **snaží o podnikání** a získání OSVČ.

5.1.8 Bydlím, tedy jsem

Další kategorie obsahuje takové kódy pojednávající **o situaci** v oblasti **bydlení**, která se v průběhu účasti v programu **vyvíjí postupným určitým směrem**. Téma bydlení je jedno ze zásadních témat, kterému se pracovník s klientem věnují. Spadá již do zmíněné stabilizace klienta, která je zásadní pro další spolupráci. Pracovníci se snaží zajistit pro klienty takové **bydlení, které nebude rizikové**.

Klienti ve většině případů neví, jak situaci ohledně bydlení řešit, od čeho se mají odrazit. (R2) *Většinou nejsou schopni si bydlení sami zajistit*. Pracovníci hledají různé varianty, jak situaci, co nejrychleji vyřešit, aby klient nesetřvával dlouho v takovém prostředí, které pro něho může být velmi rizikové. (R2) *Snažíme se předcházet bydlení, které je pro ně rizikové např. noclehárny. Tady se nachází v prostředí, které dávno znají a zvyšuje se to riziko, že do toho znova spadnou. Pokud to jde, pokud mají něco na úložném, což znamená, že vychází z vězení třeba s třemi tisíci, tak je můžeme v tomhle směru podpořit. Máme pro něco sociálně materiální pomoc, což znamená, že je kvůli tomu bydlení můžeme finančně zajistit. Jedná se taky o startovací byty. Mají tady 5 bytů, které vznikly za účelem, že tam klienti jsou maximálně půl roku.* (R3) *U nás je to obtížné v tom, že u nás není žádná podpora nebo povýstupní bydlení. Když by tam práce nebyla, stále je tu možnost příspěvků na bydlení a doplatky na bydlení, kde si klient může zažádat. Se situací ohledně bydlení je tedy velmi úzce spjata opět finanční situace klienta.* (R3) *Takže ano, odvíjí se to od té práce a financí tady ta situace.*

Respondenti se shodují, že nejkldnější a nejsnadnější řešení situace ohledně bydlení je tehdy, pokud **klienta přijme rodina**, u které může zůstat, než se stabilizuje a bude moct dosáhnout pronájmu tak, jak si většina klientů přeje. (R3) *Záleží, z čeho ten klient vychází, jestli z toho, že bydlí u rodičů, u rodiny. Taky záleží, jak dlouho je schopný takhle to s tou rodinou ukočírovat. Může tak s tou rodinou fungovat, než si ušetří peníze, než si najde práci, než se vzpamatuje a může si najít svoje bydlení.* (R2) *Snažíme se, aby toho pronájmu dosáhli.*

5.1.9 Koruna ke koruně

Poslední kategorie obnáší kódy, které se týkají **finanční situace a gramotnosti klientů**. Finance jsou jedním z hlavních témat PRP. Pracovníci se snaží klienty **vést k šetrivému**

přístupu, aby bylo možné jejich situaci dále rozvíjet. (R3) *Když ta situace je vážná, že začínají od nuly, tak pracujeme na tom, aby si klient uvědomil, že nepotřebuje nyní značkové boty, i když byl na to zvyklý.*

Finanční situace je velmi **individuální** a odráží se od různých faktorů. Zda se klient nachází v dluhové situaci, která se případně prohlubuje, jestli **zachází s financemi nezodpovědně**, zda dokáže žít velmi skromně, a jestli má **zaměstnání**. (R2) *Situace finanční je u klientů těžká o to víc, že si nemůžou najít normální pracovní poměr. Mezi další faktory lze řadit, zda klient vychází z VTOS s našetřenými financemi, ale i přístup klientů, jak se ke své aktuální finanční situaci postaví. (R3) Někteří lidi to srovnané fakt mají a vědí, ale u některých je potřeba na tom zapracovat. (R2) Většinou klienti s dluhy přichází, ale je to hrozně individuální. Protože jim do toho skočí exekutor. (R1) U těch dospělých to nějak funguje. Je to nějak tíží, takže se snaží to nějak přetlačit.*

Pracovníci se během programu snaží finanční situaci zlepšit využitím různých prostředků. (R2) *My jako organizace máme akreditaci na to, abychom podávali s klienty insolvenční. (R3) Je tam i kurz finanční gramotnosti, který má za úkol nějakým způsobem u některých klientů ovlivňovat a omezit způsob jednání. Snaží se o změnu přístupu klienta, aby dokázal žít skromně s minimem financí, neměl tendence utrácet a řešil dluhové situace.*

5.1.10 Rodina základ státu

Závěrečná kategorie obsahuje kódy, které pojednávají o **vztahu klienta s jeho rodinou**, a jaký má rodina vliv na klienta, který je zapojen do PRP. Situace v rodině klienta je vždy různým způsobem dotčena a ovlivní přístup k rodinnému příslušníkovi. **Rodinná situace** je tak u každého klienta **velmi rozdílná**. (R2) *No to je hrozně individuální (R1) Když člověk páchá nějakou patologii, nějakou trestnou činnost, tak to vždycky ovlivní jeho rodinu. (R3) Když bych to měla posoudit, tak je to u těch klientů půl na půl. Není to jen tak, že všichni klienti, kteří k nám docházejí mají absolutně špatné zázemí.*

Pracovníci PRP ve svých výpovědích tvrdí, že **podpora a pomoc rodiny** je pro klienta po VTOS velmi zásadní. Pokud nedochází k přetrhání rodinných vazeb a rodina je klientovi stále na blízku, je zde velká **šance pro snadnější stabilizaci a rychlejší resocializaci**. (R3) *Ten člověk, když má tu rodinu a rodinné zázemí je velký benefit. Tím pádem se pak dá s klientem trošičku jednodušeji pracovat. Řekla bych, že pro něho je ten návrat jednodušší. (R2) Když se s klienty bavím, tak bych řekla, že ve většině případů mají nějakou sociální podporu. Rodina je tedy velmi důležitou součástí pro úspěšné zařazení do společnosti. Jedná*

se o **usnadnění** především v dalších **rizikových oblastech** jako je bydlení, finance a hledání zaměstnání. Z toho tedy plyne, že rodina je zásadní faktor pro řešení často vyskytujících rizikových oblastí.

Pokud klienti nemají adekvátní vztahy s rodinou, nastane situace, kdy průběh začleňování je složitější a k rizikovým oblastem se přidává další oblast, a to **snaha obnovit a zlepšit rodinné nefunkční vztahy**. (R2) *Stává se, že když klienti jdou do výkonu trestu tak tam sociální vazby nejsou a oni někdy jsou tak trochu odtažití.* Pracovníci shledají velkou výhodu, pokud klient vyvíjí snahu a má motivaci začít s blízkými vycházet, popřípadě začít nový život s novou rodinou. (R3) *Je super, že nezanevrou na vztahy, chtějí si třeba najít novou rodinu, nového partnera, se kterým budou schopni fungovat.*

Ztráta rodinných vazeb se často vyskytne v případech, kdy klienti páchají trestnou činnost opakovaně. Rodina ztrácí ve svém rodinném příslušníkovi naději. (R2) *Když jsou klienti recidivisti ve smyslu, že jsou ve výkonu po páté, tak většinou rodina nad nimi zlomí hůl.* K přerušování rodinných vztahů dochází i tehdy, když je klient do trestné činnosti vtažen rodinnými příslušníky.

6 INTERPRETACE DAT

Hlavní výzkumným cílem bylo zjistit, jaký je přínos a náplň probačního resocializačního programu podle pracovníků takových programů, a to pro klienty, kteří měli účast nařízenou, ale taktéž pro klienty, kteří do programu vstoupili dobrovolně.

Zjišťovali jsme, jaký vliv má probační resocializační program na rozvoj pozitivních funkcí klienta v rizikových oblastech, které jsou nejčastějším tématem v rámci individuálních konzultací PRP. Jedná se o konkrétní oblasti, kterými je hledání nového zaměstnání, zvýšení finanční gramotnosti, obnovení a navázání nových sociálních vztahů, schopnost zajištění nového bydlení, ale i celková stabilizace a posílení motivace žít v souladu se společenskými normami. Právě podle rizikových oblastí, které jsou nejčastějším tématem k řešení v PRP, byly vytvořeny dílčí výzkumné otázky, na které odpovíme v následující interpretaci.

Ve výzkumu bylo zjištěno, že hledání nového bydlení je pro klienta velmi zásadní a první téma, kterému se musí věnovat pozornost. V rámci PRP je zahrnutá v první fázi spolupráce, tedy v celkové stabilizaci klienta. Výzkum ukázal, že prvotní situace ohledně bydlení je u klientů velmi individuální. Mít zázemí je pro klienty velmi významné a důležité, jelikož po zajištění takového bydlení, které není pro klienta rizikové, se situace dále může vyvíjet pozitivním směrem. Zároveň bylo zjištěno, že klienti si s takovou situací neumí sami poradit a neví, jak ji řešit, pokud zde není rodina, která by svému rodinnému příslušníkovi zázemí poskytla.

Pracovníci PRP se snaží klientovo bydlení ovlivnit tak, aby v rizikovém prostředí setrvali co nejkratší možnou dobu, anebo se takovému prostředí vyvarovali úplně. Jejich cílem v rámci programu je zajistit bydlení, kde klient nebude žít v takovém prostředí, které by ho vedlo k opětovnému páchání trestné činnosti. Vyvíjejí tak snahu omezit a vyhnout se případné recidivě u klientů. Mezi rizikové bydlení patří například noclehárny.

Během celkové účasti v PRP dochází k postupnému vývoji situace v hledání bydlení. Ze získaných dat vyplývá, že klienti při vstupu do PRP nocleháren využívají. V dalším vývoji je velmi zásadním faktorem finanční situace klienta. Postupně dochází k ovlivnění klienta pracovníkem, který se mu snaží poskytnout pomoc a podporu. Podpora v oblasti bydlení je v různých PRP odlišná. Jedná se například o startovací byty, které je vhodné využít, aby klienti nemuseli do již zmíněných rizikových nocleháren. Další formou pomoci jsou příspěvky a doplatky na bydlení. Postupně společným úsilím a snahou chtějí najít finance pro zajištění bydlení buď v nájmu, nebo pokud není jiná možnost, na ubytovně. V takové

fázi je pak možné řešit další problémy, které klienta tíží. Na základě posloupného řešení oblastí, které se vzájemně propojují, se snaží klient dosáhnout poslední závěrečné fáze řešení bydlení. Klienti mají motivaci a touhu mít vlastní bydlení. Často po absolvování programu dosáhnou vlastního pronájmu bytu díky pracovníkovi PRP, který se snaží klienta nasměrovat tak, aby dokázal žít a bydlet v prostředí, které je pro něho bezpečné a po kterém touží, aby současně dokázal uhradit nájem, uživit se a splácet případné dluhy.

Z výzkumu dále vyplývá, že nejvhodnější řešení, které není rizikové a přispívá k rychlejší stabilizaci a progresu stavu klienta je v případě, kdy mu bydliště a zázemí poskytne rodina. Dochází zde většinou také k finanční podpoře a díky celkové pomoci od rodiny se situace klienta mění pozitivním směrem rychleji. Lze tedy tvrdit, že kombinace vlivu probačního resocializačního programu a rodinného prostředí je důležitá a prospěšná pro úspěšnou stabilizaci klienta.

V rámci programu klienti řeší i sociální vztahy. Jedná se především o vytváření nových partnerských vztahů a obnova kontaktu s rodinou. Ze získaných dat vyplývá, že klienti nemají problém s navázáním rodinných vztahů, a že rodina má také zájem obnovit kontakt a poskytnout mu pomoc v komplikované situaci. Rodina se snaží své rodinné příslušníky podporovat a motivovat k dosažení změny ve svém dosavadním způsobu života. Současně tu lze spatřit i podporu v dokončení a úspěšném absolvování programu.

Pracovníci PRP nevidí problém s navázáním vzájemných vztahů, jak ze strany klienta, tak rodiny. Program tedy zásadním způsobem neovlivní obnovení sociálních kontaktů v rámci rodinných vztahů, jelikož ve většině případů stojí rodina při klientovi a klient jejich pomoc neodmítá a sám stojí a usiluje o to, aby došlo k urovnání rodinných vztahů.

K tomu, jak dochází k navázání vztahů s rodinou se odvíjí od přístupu samotného klienta, zda pomoc od svých nejbližších přijme, nebo je osloví z vlastní iniciativy. Z výzkumu vyplývá, že nejčastěji je klientům poskytnuto již zmíněné bydlení u rodiny, a tak postupně začíná svou situaci za pomoci pracovníka a členů rodiny řešit. Další možností, jak se klient k situaci postaví je, že cítí potřebu zvládnout situaci a všechny překážky kolem sebe sám, a tak ukázat rodině, jak se změnil, že už jeho osobnost a stav není jako dřív. V takovém případě shledá klient podporu a pomoc právě od pracovníka během PRP.

Problém s navázáním kontaktů s rodinou se vyskytne tehdy, kdy klient páchá trestnou činnost opakovaně. Zde je celková stabilizace i změna klienta velmi komplikovaná. V takovém případě rodina ztrácí naději a víru, že by mohlo dojít k přehodnocení, změně

chování a uvažování ze strany klienta, a tak přestane člena rodiny podporovat a dochází ke ztrátě dobrých vztahů s rodinou. Pokud takový moment nastane, pracovníci se snaží klienta motivovat k celkové změně a stabilizaci. Tato snaha bývá ve všech oblastech velmi neúspěšná právě z důvodu velké recidivy.

Z dat jsme dále zjistili, že pracovník a celkově PRP pomáhá klienty motivovat k tomu, aby začali komplexně nový život. Pokud jsou klienti v takové fázi, kdy v programu prospívají, největší komplikace mají vyřešené a jsou stabilizovaní, chtějí si najít partnera, s kterým budou žít po úspěšné resocializaci.

Aby mohlo dojít k takové fázi, je podle pracovníků PRP důležité důkladně se věnovat všem rizikovým oblastem a komplikacím, které klienti řeší. Všechny oblasti spolu velmi úzce souvisí a vzájemně se ovlivňují. Mezi nejvíce racionálně propojené oblasti patří finanční gramotnost a zaměstnání.

Z výzkumu vyplynulo, že klienti, kteří prospívají v PRP a dochází u nich k postupné resocializaci, mají tendence pracovní se zařadit. Klienti vědí, že zaměstnání je pro ně velmi podstatné, a tak mají snahu volné pracovní místo aktivně vyhledávat. V takovém případě pracovník PRP pomáhá klientovi se sepsáním životopisu, hledáním možného pracovního zařazení, a vytváří podporu pro účast v rekvalifikačním kurzu, či jiném dozdělování kvůli většímu uplatnění.

Ve výzkumu bylo dále zjištěno, že pracovníci v rámci PRP se snaží vždy, o co nejpříznivější změnu klienta. Z toho důvodu usilují klienty motivovat k hledání práce, ve které vynikají, ale i takové, z které budou mít radost. Pokud má klient zaměstnání, ale jen z toho důvodu, aby měl přísun financí, usilují tak o nalezení nového a atraktivnějšího zaměstnání pro klienta. Pracovník PRP chce docílit v rámci programu toho, aby klient prošel klidným začleněním, změnou a našel si práci, která je pro něho zároveň koníčkem. V takové situaci cítí klient motivaci a nebude chtít opět páchat trestnou činnost, jelikož už ví, že chce žít souladu se společenskými normami.

Výzkum současně ukazuje, že problém s motivací k hledání zaměstnání se u klientů vyskytuje z různých důvodů. Postupná ztráta motivace přichází tehdy, kdy klient naráží na překážku zmíněné stigmatizace a záznamu v trestním rejstříku. Z výzkumu tedy vyplývá, že přínos a vliv programu na situaci klienta v oblasti zaměstnání komplikuje stigmatizace ze strany společnosti. O to více se pracovníci PRP snaží vynakládat úsilí a podporu, aby nedošlo ke ztrátě stimulu ze strany klienta hledat vyhovující zaměstnání.

Klienti jsou motivováni být zaměstnání z toho důvodu, že dosáhnou lepší finanční situace. V tomhle případě je nutné z jejich strany znát, jak s penězi zacházet.

Z výzkumu vyplynulo, že je důležité, aby při hledání zaměstnání v rámci PRP pracoval klient s pracovníkem i na dalších tématech jako je dokázat vyžít s minimem, užít se, splácet případné dluhy a dokázat si našetřit. Jedná se tedy o zvýšení a rozvoj finanční gramotnosti klientů. Finanční situace je u klientů velmi individuální. Odráží se i od faktoru, zda klient do programu vstupuje dobrovolně, nebo z důvodu podmíněného propuštění, ale i podmíněného odsouzení, anebo na doporučení PMS. V každém případě pracovníci finanční stránku klienta nezanedbávají. Snaží se ji monitorovat a vyhledávat nejvhodnější účinné východisko.

Pracovníci finanční situaci klienta řeší postupnými kroky, kterými chtějí dosáhnout stabilizace, celkového fungování a vycházení s penězi i při případném splácení dluhů. Snaží se o to, aby si klient uvědomil, že je potřeba žít skromně, než se situace ustálí pozitivním směrem. Z výzkumu vyplývá, že klienti, kteří jsou v programu po VTOS, mají tendence utrácet, jelikož mají pocit svobody a volnosti. Ze strany pracovníka tak dochází k ovlivnění a působení na klienta, aby si on sám uvědomil priority, kde je potřeba žít skromně, co je nyní pro něho důležité, a tak nedocházelo k prohlubování problémů ve finanční situaci klienta, anebo došlo k zachycení takové situace v úplném začátku. Rovněž se pracovníci snaží o preventivní působení a tíživé finanční situaci předcházet.

Existují faktory, které špatnou finanční situaci klienta prohlubují. Jedná se především o nezodpovědný přístup ze strany klienta, jeho komplikaci najít si práci kvůli záznamu v trestním rejstříku, kvůli exekucím a špatnému uzákonění v rámci řešení dluhů, které není nastaveno tak, aby dokázalo jedince z dluhové situace vymanit nebo podpořit.

V rámci programu chtějí pracovníci s klienty co nejrychleji vyřešit akutní finanční problémy. Snaží se ihned nastavit plán řešení takové situace a působit na klienta tak, aby docházelo k naplňování plánu. To znamená dokázat vyžít v tíživé situaci, najít v sobě motivaci a vyvinout velké úsilí k překlenutí tíživého období i přes komplikace, které se v dané oblasti vyskytují. Pracovníci v rámci programu chtějí docílit toho, aby si klient dokázal po skončení programu rozdělit svůj vlastní rozpočet, se kterým musí vyžít.

Pracovníci při snaze zvýšit finanční gramotnost klienta využívají i prostředky, které klientům jejich dosavadní situaci určitým způsobem usnadní. Jedná se především o pomoc v rámci zadlužení klienta. Zde se pracovníci se snaží pro klienty zajistit vyhlášení osobního bankrotu – insolvence a najít již výše zmiňované zaměstnání. Z výzkumu vyplývá, že pokud

klient přistupuje ke své finanční situaci takovým způsobem, že ji řešit chce, je v insolventi a má zaměstnání, je už v takové fázi, kdy se jeho stabilizace a resocializace posouvá pozitivním směrem k úspěšnému zvládnutí programu a vyřešení rizikových oblastí. Zároveň jsme z dat zjistili, že klienti, kteří do programu vstupují, znají svou situaci po finanční stránce a určitým způsobem je tíží.

Došlo tedy ke zjištění, že k úspěšnému zařazení jedince zpět do společnosti nestačí pouze pomoc a podpora rodiny a pracovníka v rámci probačního resocializačního programu. Pokud má dojít ke změně, musí i sám klient mít motivaci, vyvíjet snahu, změnit svůj dosavadní postoj k životu a připravit se na náročné období plné překážek.

V programu pracovníci usilují o zvýšení motivace a přiměnění klienta k větší a obsahově rozsáhlejší spolupráci. Ve výzkumu jsme zjistili, že postoj klientů k celé situaci v průběhu programu je velmi individuální a může se během spolupráce měnit. Jejich přístup a situaci v průběhu PRP pracovníci mapují a dokážou tak vyzorovat, jak k razantní změně se klienti na závěr programu dopracovali. Pracovníci proto usilují od samého začátku spolupráce o motivaci klienta k aktivnímu řešení své situace.

Pracovník se snaží s klientem navázat vztah, kde klient cítí podporu, snahu o pomoc a společně tak mohou usilovat o začlenění. Po vytvoření dobrého vztahu mezi klientem a pracovníkem dochází k lepší spolupráci, a k vyšší míře motivace na straně klienta. Je tedy důležité, aby se samotný klient při vstupu do programu se nebránil pomoci a podpory od pracovníka.

Pracovníci ve svých výpovědích potvrdili, že ve velké většině případů klienti program dokončí. U klientů v některých případech pracovníci uvedli, že klienti na závěr programu cítí vděčnost a respekt za účast v programu. V takové fázi lze spatřit očividnou změnu klienta a zamyšlení nad situací, ve které se nacházel před PRP. Zároveň dochází i k uvědomění páchání trestné činnosti, kterou škodil.

Cílem PRP je vypouštět stabilizované klienty. To znamená, že dochází k vyřešení co nejvíce rizikových oblastí a k rozvoji pozitivních funkcí. Klienti opouští program v takovém stavu, kdy jsou si vědomi, že páchali trestnou činností, kterou již páchat nechtějí, a vědí, jak žít dál v souladu s normami společnosti. Dále jsme zjistili, že klienti, kteří program úspěšně absolvují, mají plány a vize do budoucna. Míra motivace je po absolvování programu vyšší a její podstata je velmi důležitá během celé spolupráce včetně prvního setkání v PRP.

7 DOPORUČENÍ PRO PRAXI

Na základě výzkumu se pokusíme o navrhnutí určitých řešení pro realizaci a rozvoj probačních resocializačních programů pro dospělé klienty.

Samotná bakalářská práce může posloužit jako informační materiál pro pracovníky Probační a mediační služby a pracovníky probačních resocializačních programů.

V první řadě je nezbytným prvkem snaha informovat o přínosu probačních resocializačních programů takové organizace, které by vzhledem ke své činnosti mohly být zřizovatelem probačních resocializačních programů.

Jako velmi zásadní vidíme celkový rozvoj probačních resocializačních programů pro dospělé pachatele. Z našeho pohledu je podstatné navýšení akreditace PRP, jelikož akreditovaných programů po celé zemi je velmi nízký počet oproti akreditaci pro mladistvé pachatele, které jsou ukotveny i legislativně. Nízký počet akreditovaných programů dokládáme i nižším počtem výzkumného souboru, který tvořili pracovníci PRP.

Ze získaných dat bylo zjištěno, že programy jsou pro klienty přínosem ve všech oblastech. Zároveň samotní pracovníci PRP uvádí, že jsou klienti za program vděční, jelikož pracovník takového programu má na klienta více času než probační úředník při individuální konzultaci. Z tohoto důvodu vidíme jako klíčové navýšit akreditace a dotace ze strany Ministerstva spravedlnosti na rozvoj PRP.

Další stěžejní záležitost shledáváme v nízké informovanosti společnosti o PRP. Ve výzkumu jsme zjistili, že klienti se často setkávají s problémem hledání zaměstnání kvůli stigmatizaci ze strany společnosti, a tak se jejich resocializace stává náročnějším procesem, jelikož nedochází k úspěšné integraci zpět do společnosti.

Proto je důležité dostat do povědomí společnosti účast pachatelů na takových programech, kde je vyvíjena snaha o změnu, převýchovu, nápravu a resocializaci klienta ze strany pracovníka i klienta. Informovanost o úspěšném absolvování PRP klientem by mohlo ve společnosti probudit dojem snahy ze strany pachatele o začlenění a fungování se společností a jejími normami. Vidíme tedy důležité více upozorňovat společnost na PRP a sociální inkluzi, jelikož právě v závěrečné fázi resocializačního procesu může dojít k rozhodování a ztrátě motivace klienta, zda má cenu se dál snažit žít v souladu s majoritou, která ho odmítá, anebo se dát cestou, kterou již zná a vrátit se tak opět k trestné činnosti.

ZÁVĚR

Resocializace obnáší překážky, kvůli kterým je celý proces komplikovanější. Jedinci se s překážkami setkávají zejména po výkonu trestu odnětí svobody, kdy je potřebné a žádoucí s jedinci pracovat v rámci restorativní justice, která spočívá v nápravě poměrů, obnovení sociálních dovedností a rozvoje pozitivních funkcí v různých oblastech života, aby jedinec dokázal žít v souladu se společností a společenskými normami.

Teoretická část bakalářské práce popisuje komplexní proces resocializace pachatelů trestných činů od penitenciárního působení a programů zacházení v rámci VTOS, až po poslední fázi resocializace, tedy reintegrace, která je součástí postpenitenciární péče. V rámci restorativní justice došlo k rozvoji činnosti PMS, která nadále svým působením a činnostmi vyhledává další spolupráce a poznatky, které pozitivním směrem ovlivní rozvoj PMS. Mezi takové patří například spolupráce s organizacemi, které realizují probační resocializační programy. Teoretická část bakalářské práce se dále věnuje vymezení PMS a definování programů, které se na resocializaci pachatelů orientují.

Ve výzkumné části bakalářské práce jsme se zaměřily na jednotlivé oblasti, ve kterých je důležité rozvíjet pozitivní funkce klienta v rámci účasti probačního a resocializačního programu, které zřizují nestátní neziskové organizace. Hlavní výzkumným cílem bylo zjistit, jaký vliv má obsah PRP na rozvoj pozitivních funkcí u pachatelů s nařízenou a dobrovolnou účastí z pohledu pracovníků takových programů.

Výzkum byl realizován formou polostrukturovaných rozhovorů s pracovníky PRP. Díky rozhovorům jsme získaly data, které nám umožnily vhled do procesu resocializace klientů. Zároveň došlo i ke zjištění komplikací a pozitivních jevů, které na resocializační proces v rámci PRP mají velký vliv. Ve výzkumu se podařilo zodpovědět veškeré dílčí výzkumné otázky, které byly zaměřené na jednotlivé oblasti. Jednalo se především o hledání nového bydlení, zaměstnání, rozvoj sociálních vztahů, finanční gramotnost a celková motivace klienta žít v souladu se společností.

Z výzkumu vyplynulo, že jednotlivé oblasti spolu velmi úzce souvisí a vzájemně se ovlivňují. Oblasti, na které byl výzkum zaměřen jsou součástí tzv. stabilizace klienta. Jedná se tedy o situace, které se musí u klientů řešit v první fázi programu. Pokud dojde k úspěšné stabilizaci klienta, může pracovník a klient řešit další témata v procesu resocializace. Právě při stabilizaci klienta se objevují komplikace v daných oblastech, které celý proces komplikují. V takovém případě může docházet k demotivaci klienta, který nevidí podstatné

zařadit se do společnosti. V rámci celého procesu a účasti na PRP je důležitá pomoc a podpora nejen od pracovníka programu a probačního úředníka, ale i rodiny a blízkých, kteří můžou u klienta proces reintegrace velmi ovlivnit pozitivním směrem ve všech oblastech. Zároveň již při vstupu do programu musí pachatel vynakládat alespoň minimální snahu k řešení své situace. Jen v takovém případě může dojít u klienta k rozvinutí pozitivních funkcí v základních oblastech života, které postupně směřují zařazení do společnosti a řešení překážek, které právě samotná společnost klientům vytváří.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

BESEDOVÁ, Magda, 2014. Manuál dobrých praxí: Vytváření sítí dluhového poradenství. Praha: Úřad vlády ČR – Odbor pro sociální začleňování. ISBN 978-80-7440-092-6.

ČERNÍKOVÁ, Vratislava, 1997. Úvod do penologie. Praha: Sociálně právní institut, učební text.

ČERNÍKOVÁ, Vratislava, 2008. Sociální ochrana: terciární prevence, její možnosti a limity. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk. ISBN 978-80-7380-138-0.

ČÍRTKOVÁ, Ludmila, ČERVNIKA, František, 1994. Forenzní psychologie: psychologie pro soudce, advokáty, státní zástupce, vyšetřovatele, kriminalisty. Praha: Support.

HENDRYCH, Igor, 2010. Vybrané kapitoly z penologie. Opava: Slezská univerzita v Opavě, Fakulta veřejných politik v Opavě, Ústav pedagogických a psychologických věd, ISBN 978-80-7248-574-1.

JŮZL, Miloslav, 2017. Penitenciariстика jako věda žalární. Praha: Univerzita Jana Amose Komenského. ISBN 978-80-7452-131-7.

KLÍMA, P., 2001. K pojetí a kontextu probačně „resocializačních“ programů. Éthum, roč. 36, s. 27-44.

MAŘÁDEK, Vladimír, 2003. Výkladový slovník penologie. Ostrava: Ostravská univerzita. ISBN 80-7042-256-4.

MATOUŠEK, Oldřich, KODYMOVÁ, Pavla, KOLÁČKOVÁ, Jana, 2010. Sociální práce v praxi: specifika různých cílových skupin a práce s nimi. Vyd. 2. Praha: Portál. ISBN 978-80-7367-818-0.

OTMAROVÁ, Monika, 2012. Analýza zadluženosti klientů ve výkonu trestu odnětí svobody. Praha: Sdružení pro probaci a mediaci v justici. ISBN 978-80-904116-3-0.

SOCHŮREK, Jan, 2007. Kapitoly z penologie. Vyd. 1. Liberec: Technická univerzita v Liberci. ISBN 978-807-3722-050.

SOCHŮREK, Jan, 2002. Nástin vybraných problémů forenzní psychologie. Liberec: Technická univerzita. Studijní texty pro distanční studium. ISBN 80-7083-679-2.

SUCHÝ, Oldřich, 1983. Příčiny a prevence recidivy. Praha: Výzkumný ústav kriminologický při Generální prokuratuře ČSSR.

SVOBODA, Ivo, 2005. Úvod do studia Mediace a probace. Zlín: Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně. ISBN 8073182610.

ŠPANKOVÁ, Jana, 2013. Resocializácia odsúdených. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk. ISBN 978-80-7380-484-8.

ŠTERN, Pavel, OUŘEDNÍČKOVÁ, Lenka, DOUBRAVOVÁ, Dagmar, 2010. Probace a mediace: možnosti řešení trestných činů. Praha: Portál. ISBN 978-80-7367-757-2.

STRAUSS, Anselm, CORBIN, Juliet, 1999. Základy kvalitativního výzkumu: postupy a techniky metody zakotvené teorie. Brno: Sdružení Podané ruce. ISBN 80-85834-60-X.

ŠVAŘÍČEK, Roman, ŠEĐOVÁ, Klára, 2007. Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách. Praha: Portál. ISBN 978-80-7367-313-0.

TOMÁŠEK, Jan, 2010. Úvod do kriminologie: jak studovat zločin. Praha: Grada. ISBN 978-80-247-2982-4.

VÁGNEROVÁ, Marie, 2004. Psychopatologie pro pomáhající profese. Vyd. 3., rozš. a přeprac. Praha: Portál. ISBN 80-7178-802-3.

VETEŠKA, Jaroslav, 2015. Mediace a probace v kontextu sociální andragogiky. Praha: Wolters Kluwer. ISBN 978-80-7478-898-7.

VĚTROVEC, Ladislav, NEDOROST, Libor, SOVÁK, Zdeněk, ADAMCOVÁ, Zdena, 2002. Zákon o mediaci a probaci: komentář. Praha: Eurolex Bohemia, Komentované zákony. ISBN 80-86432-32-7.

Úplné znění zákona č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, 2015. Vyd. 6. Praha: Armex. Edice kapesních zákonů. ISBN 978-80-87451-36-6.

SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ

ČESKÁ REPUBLIKA. Zákon č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody a o změně některých souvisejících zákonů. In: Sbíрка zákonů. 1999. Dostupné také z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1999-169>

ČESKÁ REPUBLIKA, Zákon č. 257/2000 Sb., o Probační a mediační službě. In: Sbíрка zákonů. 2000. Dostupné také z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2000-257>

ČESKÁ REPUBLIKA. Zákon č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů. In: Sbíрка zákonů. 2003. Dostupné také z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2003-218>

ČESKÁ REPUBLIKA. Zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách. In: Sbíрка zákonů. 2006. Dostupné také z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2006-108>

Ministerstvo Spravedlnosti České republiky [online]. MSČR: © 2017 [cit. 10.4.2021]. Dostupné z: <https://justice.cz/ministerstvo-spravedlnosti1>

Penitenciární sociální práce před propuštěním odsouzeného na svobodu »Sociální práce. Oficiální stránky časopisu »Sociální práce [online]. Copyright © 2020 [cit. 07.04.2021]. Dostupné z: <https://socialniprace.cz/penitenciarni-socialni-prace-pred-propustenim-odsouzeneho-na-svobodu/>

Probační a mediační služba České republiky [online]. PMSČR: © 2002 [cit. 10.4.2021]. Dostupné z: <https://www.pmscr.cz/>

Kdo jsme-RUBIKON Centrum, z. ú. - nezisková organizace. RUBIKON Centrum, z. ú. - nezisková organizace [online]. Copyright © 2021 [cit. 31.03.2021]. Dostupné z: <https://www.rubikoncentrum.cz/kdo-jsme/>

SEZNAM POUŽITÝCH SYMBOLŮ A ZKRATEK

PRP probační resocializační program

PP probační program

PMS probační a mediační služba

VTOS výkon trestu odnětí svobody

OSVČ osoba samostatně výdělečně činná

TČ trestný čin

TZ trestní zákoník

NNO nestátní neziskové organizace

OČTŘ orgány činné v trestním řízení

SARPO souhrnná analýza rizik a potřeb odsouzeného

SEZNAM PŘÍLOH

Příloha P I: Přepis rozhovoru s respondentem č. 3

Příloha P II: Otázky k rozhovorům

PŘÍLOHA P I: PŘEPIS ROZHOHOVORU S RESPONDENTEM Č. 3

Jak dlouho se věnujete probačním programům?

Tak tady ten konkrétní probační program funguje od roku 2017. Původně na ten program byly dvě pracovnice. Celé je to zaštitěné vlastně službou práce s klienty v konfliktu se zákonem. Takže je to ještě v kooperaci tady s tou službou. Došlo ke snižování úvazků a já jsem teďka vlastně rok v tom programu sama.

Jak celý program probíhá? Co je jeho součástí, náplní?

Takže program může začít již ve výkonu trestu formou korespondence. Případně formou přednášek a individuálních poradenství. To je takový první kontakt. Poté to funguje v praxi tak, že klient to dostane soudně dané účastnit se programu. Takže mu to soud prostě určí a on s musí odchodit třeba program zaměřený na resocializaci nebo finanční gramotnost, anebo je mu to doporučeno probačním a mediačním pracovníkem, anebo případně dochází do programu sám od sebe. V každém případě se u tady všech případů podepisuje trojstranná dohoda, která určuje nějakým způsobem podmínky spolupráce a počet hodin. A je to celé individuální. Pokud to má dané soudem tak v podstatě ten program musí odchodit. Takže si určíme těch 12 až 18 hodin, kde si projdeme hlavní a stěžejní témata, co ho buď vedlo k trestnému činu, anebo náhled na ten trestný čin, anebo je tam ten kurz finanční gramotnosti, který má za úkol nějakým způsobem u některých klientů ovlivňovat a omezit způsob jednání, který mají, anebo kterým jednali. Například, že ti klienti neplatili alimenty, naberou si půjčky, dva roky to neřeší, a pak se diví, že jim z toho naskakují strašně velké sumy. V případě, že je to na doporučení probační a mediační služby samozřejmě i tady v tom případě, že to má soudně dané a objeví se tam témata, kterým je zapotřebí se věnovat tak se ta spolupráce protáhne. Pokud je to na základě probační a mediační služby nebo doporučení má ten program hodinovou kapacitu, anebo jako možnost 50 hodin dotace, ale to se potom přizpůsobuje individuálně některým požadavkům těm klientům, kde třeba přichází dobrovolně a využívají službu k tomu, aby si našli zaměstnání, aby si našli vhodnější ubytování, aby se nějakým způsobem stabilizovali v té společnosti a prošli tím povýstupním obdobím co nejklidněji, anebo aby se do toho výkonu trestu odnětí svobody vůbec nedostali. Protože já pracuji s lidmi, kteří jsou podmíněně propuštění, tak pracuji s lidmi, kteří jsou podmíněně odsouzení. Takže klient, anebo uživatel programu přihlásí a my se domluvíme na tom, kolik bude ta časová dotace a na hlavních tématech, které jsou bydlení, zájmy, zaměstnání, vztahy, volný čas případně závislosti, adiktologické poradenství, možnost

odkazu na terapii, kterou děláme v rámci spolupráce s centrem komplexní péče a po úvodní schůzce se začnou konkrétně řešit témata, které jsou zapotřebí. Zároveň pro ně máme zřízenou takovou podporu, kde nabízíme naším klientům možnost využít potravinové banky.

Musí na konci programu klienti zpracovat nějaký závěrečný úkol, který je důležitý pro absolvování programu?

Tak u nás jsou ty cíle a výstupy konkrétnější. Jedním z témat, kterým se věnujeme tak je vytvoření životopisu. Když přichází někdo za mnou a hledá si práci tak tím vlastně začínáme. Tohle je jako jeden takový výstup, a pak jsou ty výstupy takové konkrétní. Tím je myšleno to, že výstupem jsou zprávy, které sepisují pro probační a mediační službu o klientovi a o spolupráci, ale výstupem prostě je, že si tu práci najde, že změní zaměstnání, najde si bydlení, najde si nějakou volnočasovou aktivitu, které se věnuje. Ale žádné závěrečné práce s klienty neseписují. Další oblastí, které se věnujeme jsou dluhy. Takže podání finančního návrhu. To je taková oblast, o kterou je zájem. Tohle taky můžeme říct, že je výstupem. Dále třeba stabilizace, anebo navázání nových kontaktů s rodinou, s dětmi, s bývalými partnery a tohle všechno je taky výstup z toho programu.

Můžete popsat přístup klientů během celého programu?

Během té spolupráce dost záleží na tom, jestli do programu vstupuje dobrovolně, anebo ho má určený soudem. I v případě, že to má soudem dané. Tak se tam může změnit to, že může vnímat něco, co mu může být k něčemu prospěšné a že ho to víceméně baví a že to není jen taková ta povinnost, že musím, protože mi to soud určil, i když setkáváme se s různými případy. Příklad z praxe třeba, kdy klient pomáhá třeba svému bratrovi a on sám dělal předtím v bankovním sektoru. Takže věděl, o co jde a dostal se do problému, takže si to odchodit musel. Ale i v takovém případě se snažíme, aby byl program přínosný pro obě strany. Pak když klient přichází do programu samostatně, může mu to pomoci a může se tam projevit celková stabilizace klienta. Když vychází po čtyřech letech z výkonu trestu, tak je člověk nejistý, mnoho různých otázek, vyšel z takového toho normálního života, najednou mají klienti pocit, že je toho na nich strašně moc, že je tam spousta povinností, řešení financí a finančního tlaku, který může vznikat. Takže to jsou všechno věci, které se tady snažíme nějakým způsobem řešit a stabilizovat. Záleží na té situaci. Je tam pak taková větší stabilita u těch lidí. Najednou zjistí, že i když jsou po výkonu trestu, jasně udělali chybu, uvědomují si to, ale neznámá to, že když nejsou spokojeni v práci, že tu práci nemohou změnit. Vzniká i spousta problémů u klientů z toho, že mají obrovskou obavu z toho, že by se měli

vrátit zpět do výkonu trestu. Mají prostě strach a když člověk nějak funguje z té frekvence toho strachu tak o to je to náročnější. Snažíme se pracovat i na tady těch odlišnostech a sebehodnotě toho daného klienta.

Jaké mají klienti vztahy s rodinou a přáteli? Ovlivní vztahy s blízkými absolvování probačního programu? Jakým směrem? Podporuje rodina klienta v absolvování programu?

No to je zase hrozně individuální. Pokud má ten klient dobré vztahy s rodinou a je s nimi po celou dobu toho výkonu trestu v kontaktu je to pro něho obrovský. Opravdu hodně velký benefit. Tam se dá ze začátku stavět na tom, že to rodina poskytne tomu klientovi ubytování. Tím pádem on hnedka nemusí frčet do těch azylových domů a podobných zařízení, které nejsou nejvhodnější prostředí a samozřejmě i ti lidé z toho výkonu trestu jako. Jednou funkcí z toho výkonu trestu je, že nejen, že jste v odnětí svobody, ale vy tam i sdílíte prostory třeba s šesti úplně cizími lidmi. Takže tam není žádné soukromí. Ten člověk, když teda má tu rodinu, to zázemí, má se kam vrátit, má tam hygienické podmínky, svoji postel, svůj pokoj tak tohle je velký benefit, který je k nezaplacení. Tím pádem se pak dá s tím klientem trošičku jednodušeji, řekla bych, že pro něho je ten návrat jednodušší. Tohle já vnímám jako obrovskou výhodu. Když bych to měla posoudit, tak je to u těch klientů půl na půl. Není to jen tak, že všichni klienti, kteří k nám dochází tak měli absolutně všichni špatné zázemí. Je to půl na půl.

Mají podle vás klienti po ukončení programu motivaci k hledání zaměstnání? Jak se staví k hledání zaměstnání před a po probačním programu?

Oni se všichni snaží jít honem do té práce. Rychle se tam dostat. Některým se to povede, ale u některých dochází k tomu, že narážíme na zdravotní komplikace. Ten člověk, který je po výkonu trestu tak prostě tam není zas tak kvalitní zdravotní péče. Dost věcí se tam různě neřeší. Tohle je takový faktor, který může nastat po výkonu trestu, a tak to samozřejmě může zkomplikovat ten nástup do zaměstnání. A když třeba nastoupí a jsou do té práce hrr. Vezmou prostě první zaměstnání, které se naskytne, a které dělat můžou, ale zjistí, že jim to třeba nevyhovuje a chtějí zkusit najít něco jiného. Problém s motivací je tam v případě, že když má klient představu, co by chtěl dělat a ví, že je v tom dobrý, ale není mu to umožněno z důvodu trestné minulosti. Že nemá prostě čistý trestný rejstřík. Když se nebudeme bavit o fabrikách, kde to dejme tomu nechtějí, anebo když ta práce není vyloženě přes bývalé zaměstnavatele, anebo kamarády. Jiný zaměstnavatel na to docela hledí. Když tam bude mít čtyři kandidáty, kteří se na to výběrové řízení přihlásí a pošlou životopisy, kde jeden, ačkoliv

je sympatický, vhodný člen a nemá čistý rejstřík tak si samozřejmě vybere někoho jiného z těch tří, i když nemusí mít takovou hodnotu, jakou má tady ten člověk, ale většinou se setkáváme s tím, že je to pořád v naší společnosti takové stigma, že byl někdo ve výkonu trestu. Jakmile řekne, že seděl, anebo že byl ve vězení, nebo ve výkonu trestu odnětí svobody tak co vás prostě napadne. To je vrah, to je násilník. A když si já vezmu některé ty případy a jakým způsobem se do tady těch problémů dostali, do jaké situace. Neříkám, že všichni, říkám, že v některých případech. Většina z nich je tam úplně právem, ale tady v těch případech je to třeba pomoc kámošovi, nebo nějaká utajená půjčka, nebo někde nějaká lež, která se zrovna nevyplatila. Když si to vezmete podle toho, kolik lidí žije v tomhle světě normálně a je to pro ně úplná standard. Ale tady ten člověk má to razítko z výkonu trestu a hned jsou tam překážky, které jsou náročnější. Ten začátek a podpora je na začátek důležitý. Je pochopitelné, že se ti lidé ve společnosti bojí, ale na jednu stranu si myslím, že by měli hodně přemýšlet nad tím, že ten člověk má podmínku, že je pod dohledem a fakt tam ta motivace je obrovská. Proto oslovují ty organizace, že na sobě chtějí pracovat, že se do toho vězení nechtějí vrátit zpátky.

Je pro klienty obtížné sehnat si bydlení? V čem konkrétně? Mění se jejich bydliště během a po absolvování programu?

Obtížné je to v tom, že třeba tady u nás není podpora a nějaké povystupní bydlení. A když si chtějí sehnat ubytování vlastní tak potřebují většinou dvě kauce a jeden nájem. To je teď standard v tom bydlení, když se budeme bavit o tom podnájmu, který by byl vyhovující. Zase jako narážíme na téma financí, ale dá se. Měla jsem v projektu, který jsem dělala předtím, klienta, který začal po vystoupení z trestu na azylovém domě, situace v rodině byla špatná, že se kvůli té situaci dostal do výkonu trestu. V tom případě mu nic jiného nezbývalo. Začal prostě znovu a postupně. Po třech měsících si našel spolubydlení a pokračoval prostě takovými postupnými kroky. Pak si udělal rekvalifikační kurz a začal pracovat a dokázal i šetřit peníze. Vezměte si jako normálně, kolik pracujících lidí má třeba našetřené dva platy, aby prostě kdyby náhodou měli rezervu. Takoví lidé začínají úplně od nuly. Takže tam, ale na druhou stranu se dostali z nějakého důvodu a potřebují se nějak stabilizovat a nejde všechno hned. To se nedá. Můžeme jako to urychlit. Jsou tady třeba možnosti ubytování, které jsou vhodnější, anebo přijatelnější, ale i tam potřebujete peníze. V tomhle tom musí být člověk skromný. Určitě se to bydliště během celé spolupráce mění, ale záleží, z čeho se vychází, jestli se vychází z toho, že klient bydlí u rodičů, u rodiny. Tak tam je stabilizovaný a záleží, jak dlouho je schopný takhle s tou rodinou ukočírovat. Když jsou vztahy v pořádku

třeba půl roku, rok a může s tou rodinou fungovat, než si ušetří peníze, než si najde zaměstnání, než se vzpamatuje a může si najít svoje bydlení. Měla jsem klientku, která byla na ubytovně, ale ten člověk jim nastavil takové podmínky, že to bylo šílené, jak v normálním bytě. Bylo to jako ubytovna, která nebyla úplně super. Za ty samé peníze si pak byli schopni najít malý podnájem a jít tady do toho. Museli jsme tady řešit změnu v tom, aby jim ta kauce byla vůbec vrácena. Takže ano, odvíjí se to od té práce a financí tady ta situace. Když by tam ta práce nebyla stále je tu možnost příspěvků na bydlení a doplatky na bydlení, kde klient si může zažádat o tady ty věci. Trošinku tam záleží na komunikaci s těmi pronajímateli. Samozřejmě jsou radši, když je někdo v práci. Mají z toho trochu strach, když je člověk na pracáku a nebude platit, ale to zas tak pravda není. Tohle automaticky doplácí ten pracák.

Jak podle vás zachází klienti s penězi po ukončení programu? Je jejich finanční situace jiná, než před programem? Dokážou řešit případnou dluhovou situaci?

Spousta z klientů má po výkonu trestu pocit, že si ty peníze chtějí užít. Je zapotřebí tam pracovat s tím faktorem, aby si uvědomili, že je potřeba jít trochu v takových nižších a úspornějších sférách. Samozřejmě člověk má myslet na sebe a udělat si radost. Když ta situace je tak vážná, že začínají od nuly, tak pracujeme na tom, aby si ten klient uvědomil, že nepotřebuje teď značkové boty, i když na to byl předtím zvyklý. Po tomhle boom efektu si ti lidé začnou uvědomovat, že jsou ty peníze zapotřebí, že je potřeba nějakým způsobem je šetřit. Spousta klientů má zájem o insolvenční, což je způsob oddlužení, který toho člověka donutí vyžít s úplným minimem. To jsou situace, do kterých se klienti dostávají, a ano a po tom programu se naučí třeba ten svůj rozpočet nějak rozdělit, zjistit za co utrácí zbytečně moc, kde se dá ušetřit a na čem. Nějak nepodléhat jednorázovým chutím. Je to sice fajn mít doma plnou ledničku. Ale prostě teď máte doma malou ledničku tak to zvládnete i tak, že prostě nemusí mít všechno. Někteří lidé to fakt srovnané mají a vědí, ale u některých je potřeba na tom zapracovat. V některých případech jsou ti klienti úplně vystresovaní a pomalu odkládají každou korunu a tam je potřeba to vybalancovat, aby si ten člověk udělal i radost. Aby udělal něco i pro sebe. Že si třeba ta maminka zajde na masáž. Že tady ta doba to zase komplikuje, ale to je zase něco úplně jiného. Prostě takové drobnosti jsou potřeba a nezapomínat na ně. Zase je to individuální. Když člověk projde kurzem finanční gramotnosti, je v insolvenční, má zaměstnání tak tam je ten posun úplně diametrální. Pokud má člověk 20 exekucí, neví, z které do které, tak když se dostaneme do situace, že to má nějak učesané, ví, že splácí to, co má. Pokud tam je něco, co si nepřihlásil, tak už ví, že se

do toho nedostane. Pak má víceméně nějakou vizi, že teď takhle bude žít a za pět let bude mít klid. Super.

Mají podle vás klienti po ukončení programu tendence něčeho dosáhnout? Chtějí něco změnit ve svém životě? Mají plány do budoucna?

Většina těch klientů, kteří ukončí program, tak já se snažím je vypustit v takovém stabilizovaném stavu, toho bydlení, toho zaměstnání a vztahů. Někteří se hodně těší na to období. Protože když se někomu nepodaří dostat do toho zaměstnání, jaké by si představoval, tak se musí spokojit s tím, které má, anebo kvůli zdravotnímu stavu to nejde posunout někam dál. Takže oni se těší až budou mít třeba insolvenční, anebo budou mít vymazaný trestní rejstřík, anebo budou moct fungovat v tom čistém režimu, anebo pak samozřejmě jsou klienti, kteří chtějí začít nový život úplně od začátku. Třeba je super, že nezanevrou na vztahy, chtějí si třeba najít novou rodinu, nebo nového partnera, se kterým jsou schopni fungovat. Takže bych řekla, že takové plány a těšení mají. Ano, jsou i lidé, kteří třeba si chtějí udělat a rekvalifikaci a mají tendence jít do nějakého podnikání, do něčeho takového. I s tím jsem se setkala, ale teď jsme rádi, že si ten klient najde práci a ubytování. Je to dost takové, že někteří, že s tím výkonem trestu nemají nic společného, třeba teď v té situaci, v které se nacházíme. Zaměstnanci restaurací a podobně jsou teď bez práce že. Nabídky práce, ale pořád jsou a dá se pořád najít. Záleží, jak člověk do toho jde.

PŘÍLOHA P II: OTÁZKY K ROZHOVORŮM

Úvodní otázky:

- Jak dlouho se věnujete probačním programům?
- Cítíte ve vaší práci smysl? V čem konkrétně?

Hlavní otázky:

- **Jak celý program probíhá?**
 - - Co je jeho součástí, náplní?
- **Můžete popsat přístup klientů během celého programu?**
- **Co je podle vás pro klienty v programu nejdůležitější, zásadní?**
 - Jak přistupují ke své situaci?
 - Vstupují klienti do kurzu s očekáváním?
- **Jaké mají klienti vztahy s rodinou a přáteli? Ovlivní vztahy s blízkými absolvování probačního programu? Jakým směrem?**
 - Podporuje rodina klienta v absolvování programu?
 - Dochází k navázání nových kontaktů?
- **Mají podle vás klienti po ukončení programu motivaci k hledání zaměstnání?**
 - Jsou klienti často zaměstnaní před zahájením probačního programu?
 - Jak se staví k hledání zaměstnání před a po probačním programem?
- **Jak podle vás zachází klienti s penězi po ukončení programu? Je jejich finanční situace jiná, než před programem? Jakým směrem?**
 - Dokážou řešit případnou dluhovou situaci?
 - Dokážou si peníze našetřit? Uživít se?
- **Je pro klienty obtížné sehnat si bydlení? V čem konkrétně? Mění se jejich bydliště po absolvování programu?**
 - Jak jim pomáhá jim v tomhle směru probační program?
- **Mají podle vás klienti po ukončení programu tendence něčeho dosáhnout, chtějí něco změnit v jejich životě? Jaké jsou jejich plány do budoucna?**
 - Mění se jejich pohled na sebe a svůj život?
 - Chtějí podle vás žít v souladu se společností a bez další trestné činnosti?